

مقاله پژوهشی
اصیل
Original
Article

طراحی الگوی دانشگاه تمدن‌ساز در نظام آموزش عالی ایران، رویکرد کیفی (مطالعه موردی: دانشگاه‌های غرب کشور)

اشرف قاسمی امرائی^۱، صیدمهدی ویسه^۲، اردشیر شیبیری^۳

چکیده

هدف: هدف مقاله حاضر، بررسی و دریافت چستی و طراحی الگوی دانشگاه تمدن‌ساز در نظام آموزش عالی ایران (مورد مطالعه: دانشگاه‌های غرب کشور) با استفاده از رویکرد کیفی از منابع پژوهشی و تأیید مؤلفه‌ها از نظر خبرگان دانشگاهی بود که منجر به شناسایی مهم‌ترین مؤلفه‌های شکل‌گیری دانشگاه تمدن‌ساز و نقش آنها شد. **روش:** در این تحقیق با استفاده از روش کیفی (گراند تئوری) و از طریق ابزار مصاحبه نیمه ساختاریافته، مؤلفه‌ها از دیدگاه ۱۵ نفر از صاحب‌نظران و خبرگان دانشگاهی که به صورت هدفمند انتخاب شده بودند، شناسایی و دسته‌بندی شدند. **یافته‌ها و نتایج:** مؤلفه‌های دانشگاه تمدن‌ساز در نظام آموزش عالی ایران دارای پنج بعد اصلی، شامل شرایط علی، بسترساز، مداخله‌گر، راهبردی و پیامدها می‌باشد. از جمله مهم‌ترین مؤلفه‌ها در بعد علی، به ضرورت تمدن‌سازی، توانمندسازی، بهسازی وظایف و ارتقای کارآمدی دانشگاهها؛ در بعد بسترسازی به: ظرفیت‌سازی، تأمین زیرساختهای مادی و انسانی، توسعه منابع انسانی، هویت ملی، چشم‌انداز مشترک و مرجعیت علمی؛ در بعد عوامل مداخله‌گر به: تکریم علم و عالم، افتخارات تمدن ایرانی، نظام‌سازی و نظام ارزشیابی؛ در راهبردها به: دیپلماسی علمی، توسعه فناوری، ارتقای کارآمدی پژوهشی، برنامه‌ریزی، ارتباط صنعت و دانشگاه، ساختارهای منعطف، مدیریت تعارض و تفکر سیستمی و در بعد پیامدها به: اشتغال‌آفرینی، ترویج الگوی فضائل، تشکیل حکومت دانایی‌محور می‌توان اشاره کرد. هر ۲۵ مؤلفه شناسایی شده به عنوان مؤلفه‌های دانشگاه تمدن‌ساز در نظام آموزش عالی ایران دارای نقش مهمی می‌باشند.

واژگان کلیدی: دانشگاه تمدن‌ساز، دانشگاه‌های دولتی، تمدن.

تاریخ دریافت: ۱۴۰۲/۰۲/۰۲ تاریخ پذیرش: ۱۴۰۲/۰۵/۳۰

^۱. کارشناس ارشد مدیریت دولتی، دانشگاه ایلام، ایران. ashrafghasemiamrae@gmail.com

^۲. * دانشیار گروه مدیریت دولتی، دانشگاه ایلام، ایران. (نویسنده مسئول). m.vayseh@ilam.ac.ir

^۳. دانشیار گروه مدیریت دولتی، دانشگاه ایلام، ایران. a.shiri@ilam.ac.ir

الف) مقدمه

تمدن‌سازی فرایندی پیچیده، زمانمند و متأثر از عوامل گوناگونی است که برای تحقق خود، پشتوانه‌های مادی و معنوی فراوانی را می‌طلبد (شکرانی، ۱۳۹۵). در این میان آنچه بیشتر از همه اهمیت می‌یابد، چگونگی تحقق تمدن است؛ زیرا تمدن، قلمرو وسیعی شامل جهان‌بینی، ایدئولوژی، فرهنگ‌سازی و تنظیم نقشه راه دارد که بدون نهادینه کردن و روشنگری آنها نمی‌توان از تمدن‌سازی بحث کرد. تمدن را می‌توان موجود زنده‌ای در نظر گرفت که روح و روانش، همان فکر، اندیشه و فرهنگ حاکم بر آن تمدن است و ابزارها و دستاوردهای مادی آن، در حکم کالبدی متأثر از همان روح و روان تمدن‌اند. لذا اگر بتوان عمق وابستگی و تأثیرپذیری تمدن از جهان‌بینی و ارزشهای حاکم بر جامعه را به تصویر کشید، به خوبی می‌توان بر نقش بنیادین تعلیم و تربیت در ایجاد یک تمدن آگاه شد؛ زیرا تعلیم و تربیت در بینش و نگرش انسان و نوع نگاه او به عالم هستی اثر گذاشته و در نهایت، فرهنگ و ارزشهای خاص را برای وی تعریف می‌کند.

در عصر حاضر، فرهنگ و تمدن، هویت‌بخش ملتها و دولتهای جهان بوده و دولتها برای احیای این هویت، به دنبال ساختاردهی مجدد تعلقات تمدنی خود می‌باشند. تعدادی از کشورهای اسلامی در این راه گام نهاده و در صدد اعتلای مجدد تعلقات تمدنی خود برآمده‌اند. ایران نیز در این زمینه پرچمدار است و تلاشهای ارزشمندی را در این زمینه به انجام رسانیده است. به طور کلی، عصر امروز عصر تمدن‌سازی است و عظمت یک تمدن به این است که با ظرفیتهای خویش، از بین امکانات پیش رو، بهترین انتخابها را انجام دهد تا مؤثرترین نقش تمدنی را بیافریند.

تحولات کنونی جهان و منطقه، تشکیل تمدن نوین اسلامی را بیش از پیش برای مسلمانان، جدی و بااهمیت می‌کند (عرب‌پور، ۱۳۹۹). یکی از آرمان‌های انقلاب اسلامی ایران، دستیابی به تمدن نوین اسلامی است (احمدزاده و ناظم بکایی، ۱۳۹۷: ۲۰). تمدن با هر سرزمینی و با هر نژادی سازگار و قابل دوام است؛ اما در هر سرزمینی که ارکان تمدن مانند نیروی مادی و معنوی، قوای جسمی و روحی هماهنگ باشد و به طور مساوی تکامل پیدا کنند، می‌تواند در راه تمدن گام بردارد (زمانی، ۱۳۸۴). این بدان معناست که تمدن ایرانی با فرهنگ اسلامی در خور هم و با هم موافق بودند و این ظرفیت در ایرانیان بود که تمدن اسلامی را در دنیا پیشگام و سربلند کنند. بر این اساس، پیروزی انقلاب اسلامی و تداوم آن، موجب تحول گفتمانی

شده و برای اولین بار شرایطی را فراهم کرده که مسلمانان میراث گرانبهای فرهنگی و تمدنی خود را در حوزه‌های فقهی، فلسفی، کلامی و... که البته پاسخگو به نیازهای زندگی در عصر حاضر هستند، بازشناسی کنند (کمالی اردکانی، ۱۳۸۶). در این میان، دولت انقلابی و اسلامی ایران، بسترساز این گفتمان و پیشرو در تمدن‌سازی است و باید حداکثر سعی خود را برای تلفیق هر چه بهتر این دو تمدن انجام دهد و مانع از ورود فرهنگ بیگانه به کشور شود؛ زیرا اگر کوچک‌ترین تغییری در این تمدن صورت بگیرد یا تحت تأثیر آن قرار بگیرد، راه پیشرفت و تمدن‌سازی بسته خواهد شد و ایران مانند کشورهای دیگر به واردات‌کننده تفکرها و ایده‌های غربی تبدیل می‌شود و این امر با پشتوانه فرهنگی ایران با آن سابقه طولانی در تمدن و تعلیمات دینی منافات دارد و در آن صورت، زیر بیرق فرهنگ غربی خواهیم رفت.

دانشگاه اسلامی، دانشگاهی است که هدفش اسلامی و دینی باشد و ارکان آن را نیروهای مؤمن و متعهد تشکیل دهند و ارزشها نیز در اولویت باشند (فضل‌اللهی، ۱۳۹۴: ۱۱۳). با ظهور انقلاب مبتنی بر اسلام و شکل‌گیری حکومت دینی برآمده از مردم، گفتمان تمدن ایرانی و اسلامی در قالب تمدن نوین برخاسته و آمیخته از این دو تمدن احیا شد و ایران اسلامی، در عمل به احیاکننده فرهنگ و تمدن اسلامی و ایرانی تبدیل شد. ایران یکی از نیروهای تعیین‌کننده و اثرگذار در حوزه تمدنی بوده و در احیا و پیشبرد آن در عصر جدید نقش تعیین‌کننده‌ای داشته و برای مقاومت و ماندگار شدن در برابر غرب انسان‌محور و ماده‌باور، چاره‌ای جز تمدنی‌اندیشیدن و عمل کردن ندارد. اگر این مهم دارای الزاماتی در حوزه‌های مختلف کشوری باشد، یکی از مهم‌ترین و اصلی‌ترین ارکان آن، نظام فکری و معرفتی و تولید دانش است که محفل آن، دانشگاه و جامعه دانشگاهی است. امروزه مهم‌ترین کانونهای دانش در جوامع مختلف، عنوان دانشگاه به خود گرفته‌اند. در جهان امروز، نظام آموزش عالی به کانونهایی تبدیل شده که علاوه بر تولید دانش، نقش بسیار حیاتی و اثرگذاری در زمینه‌های فرهنگی، اجتماعی و تمدنی دارد. اگر کشوری بخواهد صاحب تمدن شود یا هوشیارانه به تمدن‌سازی اقدام کند، لازم است در جهت اهداف تعیین‌شده به صورت فعال و در قالب برنامه‌های بلندمدت و کوتاه‌مدت فرهنگ‌سازی و ساختارسازی حرکت کند؛ که در این راستا یکی از بخشهای بسیار مهم و تأثیرگذار، دانشگاهها می‌باشند. (خرمشاد و آدمی، ۱۳۸۸)

بی‌شک، علم یکی از قوی‌ترین عناصر تمدنی در عصر حاضر به شمار می‌رود. اگر جامعه‌ای در این ناحیه نتواند دیدگاههای مفید، جذاب، موجه و کارنده ارائه کند، نمی‌تواند

احیاگر تمدن خود باشد. تمدن‌ها در طول تاریخ، نیاز به ساخته شدن و ترمیم دارند و در بعضی اوقات ممکن است توسط تمدن‌ها و فرهنگ‌های نوظهور دیگر به چالش کشیده شوند. امروزه دانشگاه یکی از زیرساخت‌های مهم نظام آموزشی هر کشور می‌باشد که وظیفه آن، تربیت نیروی متخصص در زمینه‌های مختلف، پژوهش و ارائه خدمات تخصصی در حوزه‌های متنوع علم و فناوری به جامعه است. جوامع در عصر حاضر، پیوند هرچه بیشتر بین آموزش عالی و برنامه‌های پیشرفت ملی و ارتقای دانش و فناوری را در دستور کار خود دارند؛ زیرا توسعه ملی نیازمند حرکت به سوی علم و فناوری، چه در تدریس و چه در تحقیق دانشگاهی است.

در سال‌های اخیر، نقش دانشگاه‌ها در مدیریت و برنامه‌ریزی کشورها تغییر کرده است. دانشگاه‌ها با ایفای نقش‌های متفاوت، متنوع و تعیین‌کننده خود در بعدی جهانی، به عنوان نگاه‌دارنده، انتقال‌دهنده، تقویت‌کننده و نوآور در عرصه فرهنگ، بازوی قوی‌ای برای اجرای تداوم زیست جهانی یک تمدن به شمار می‌روند. در جهان امروز، نظام آموزش عالی به کانونیایی تبدیل شده که علاوه بر تولید دانش، نقش بسیار حیاتی و اثرگذاری در زمینه‌های فرهنگی، اجتماعی و تمدنی دارد و در توسعه، پویایی، بازیابی و بازسازی این تمدن و هویت بزرگ، دانشگاه‌ها که نهاد مدرن تولید علم و جنبش نرم‌افزاری‌اند، نقش اساسی و کلیدی ایفا می‌کنند. از درون دانشگاه و توسط نخبگان علمی است که پایه‌های نظری تمدن، توجیه مناسب نظری می‌یابند. بازآفرینی، مرمت، حفظ و پویایی این تمدن کهن در عرصه جدید، رسالتی است که امروزه بار عظیم آن بر شانه‌های دانشگاه و قشر فرهیخته دانش‌پژوهان قرار گرفته است. دانشگاه به عنوان نهادی است که علاوه بر کارویژه علم‌آموزی، دغدغه‌هایی فراتر از مرزهای تنگ علم دارد. دانشگاه، فرهنگ عمومی کشور را متناسب با تمدن ترسیم‌شده در همه ابعاد آن و تعریفی که از تمدن ارائه شده، رشد می‌دهد و بالنده می‌کند. این بالندگی در برون‌داد دانشگاه به صورت خرده‌فرهنگ‌ها در حوزه‌های مختلف صنعتی، اجتماعی، سیاسی، فرهنگی و اقتصادی دیده می‌شود. سپس همه اینها از مجرای فرهنگ عمومی، در درازمدت، تمدن را محقق می‌سازند. از طرفی، دانشگاه‌ها علاوه بر شکل‌دهی و بازتولید تمدن‌ها، در پویایی و استمرار آنها نیز نقش اساسی ایفا می‌کنند. دانشگاه در روند اجتماعی کردن، فرهنگ را به سطح عمومی جامعه انتقال می‌دهد. در این انتقال، ملت هویت خود را به دست می‌آورد. ملت بی‌هویت، ملتی بی‌ریشه است و خود را در طوفانهای روزگار گم کرده و مسخ می‌شود و به راحتی مرعوب بیگانگان می‌شود و در کشاکش تهاجم

طراحی الگوی دانشگاه تمدن‌ساز در نظام آموزش عالی... ♦ ۵

فرهنگی، استحاله شده و تمدن خود را از دست می‌دهد. دانشگاه به جامعه هویت می‌دهد و در مسیر این هویت‌سازی، حرکت و تلاش و میل به خودکفایی در او ایجاد شده، خلاقیت خود را به کار گرفته و از مسیر کارآفرینی، توسعه پایدار فراهم می‌شود و بر مدار این توسعه پایدار است که تمدن فراهم شده استمرار می‌یابد و مدام پویا و بالنده، حفظ می‌شود. (خرمشاد و آدمی، ۱۳۸۸)

دانشگاه تمدن‌ساز به عنوان مغز متفکر تمدن در حال شکل‌گیری و رشد، باید بتواند در تمامی ابعاد و زمینه‌ها با سایر تمدنها به رقابت پردازد. لازمه چنین امری، نوبه‌نو شدن مستمر و قبل از آن، آگاهی به این رسالت عظیم است. دانشگاه تمدن‌ساز، تعالی جامعه برای نیل به مقصود نهایی است که برانگیزاننده عنصر ذهنی به عنوان عنصر تکامل‌بخش و غیر ملموس برای گذار از زندگی مجازی به زندگی حقیقی و پایدار است. در این طریق، دانشگاه تمدن‌ساز با تبیین و تشریح دقیق مأموریت نهایی انسان، ابتدا جامعه دانشجویی و دانشگاهی و سپس عموم جامعه را به خودآگاهی رسانده، به سوی اهداف والای تمدنی تعیین شده هدایت می‌کند. (همان)

دانشگاه تمدن‌ساز، در واقع دانشگاهی است که در ژرفای برنامه‌ریزی‌ها و تربیت نیروها، باورهای راستین و عالمانه به تمدن‌سازی و ارائه الگوی واقعی و کارآمد در عرصه داخلی منطقه‌ای و بین‌المللی دارد. پرداختن به بحث تمدن و شرط بقای آن، در گرو تمدن‌سازی است؛ زیرا در هر کشوری که نتواند امتداد تمدنی برای خودش ایجاد کند، جهانی نشده و نمی‌تواند الگوی تمدنی برای خود ایجاد کند و در برابر غرب، شکست می‌خورد و تمدن خود را از دست می‌دهد. موضوع اهمیت نظام آموزش عالی در جایی است که نقش آن به عنوان نظامی فرهنگ‌ساز و تمدن‌ساز در جامعه آشکار شده و رشد تمدنی جامعه منوط به فعالیتهای نظام آموزش عالی می‌باشد. همچنین، تمدن مقوله‌ای پویا، بسیار پرتحرک، پرتحول و دائماً در حال تکامل است. نمی‌توان و نباید از رقبا عقب افتاد. عقب‌افتادگی آغاز مرگ هر تمدن، به خصوص در جهان کنونی است. در چنین شرایطی، نقش دانشگاه در تمدن‌سازی و رقابت تمدنی بیش از هر نهاد، ساختار و مؤسسه دیگری است؛ بنابراین، سؤال اصلی پژوهش این است که مؤلفه‌های اصلی دانشگاه تمدن‌ساز در نظام آموزش عالی ایران کدام‌اند؟

ب) مبانی نظری تحقیق

۱. تمدن

تمدن، از جمله اصطلاحاتی است که به دلیل پیچیده بودن، تعاریف متعددی از آن ارائه شده است. در نظر توین بی، تمدن‌ها نظام‌هایی پیچیده‌اند با کلیتی در هم تنیده، که اجزایشان نیز با یکدیگر در ارتباط بوده و عناصر سیاسی، اقتصادی و فرهنگی آن، ضمن توجه به یک کل واحد، در تناسب با هم‌اند (پهلوان، ۱۳۸۸: ۴۳۶). ویل دورانت، تمدن را این‌گونه توصیف می‌کند: مجموعه بزرگی از نظام‌های اجتماعی (سیاسی، اقتصادی، ...) که از نظر جغرافیایی، واحد کلانی را در یک قلمرو پهناور در بر می‌گیرد و فرهنگی واحد بر تمامی اجزای آن سیطره دارد (دورانت، ۱۳۸۴: ۲۵۶). تمدن در فرهنگ عمیق این‌گونه تعریف شده است: شهرنشین شدن و خوی شهری گزیدن و با اخلاق مردم شهر آشنا شدن و زندگی اجتماعی و همکاری مردم با یکدیگر در امور زندگی و فراهم ساختن اسباب ترقی و آسایش خود. (زمانی، ۱۳۸۴) دکتر شریعتی در تعریفی که از تمدن دارد، معنای کلی آن را ساخته‌ها و اندوخته‌های مادی و معنوی جامعه انسانی می‌داند و منظور از این ساخته‌ها را چیزهایی می‌داند که در دنیا وجود دارد و ساخته دست بشر است و منظور از اندوخته‌ها را تجربه‌ها و داده‌ها و دانش و قراردادهای اختراعات گذشته جامعه می‌داند.

هانتینگتون تمدن را این‌گونه تعریف می‌کند: بالاترین گروه‌بندی فرهنگی مردم و گسترده‌ترین سطح هویت فرهنگی مردم و چیزی که انسانها را از سایر گونه‌ها متمایز می‌کند. همه با زبان مشترک، تاریخ، مذهب و آداب و رسوم، نمادها و نیز با خودشناسی ذهنی مردم تعریف می‌شوند. او جهان را به چندین تمدن تقسیم می‌کند که به طور قابل توجهی، اما نه کامل، با دین همپوشانی دارند. (فاکس، ۲۰۰۴)

فرهنگ‌شناسانی مانند کلاک‌هون، کلیفورد گیرتز و ریموند ویلیامز نیز تمدن را مترادف با فرهنگ و مجموعه‌ای از آداب و سنن، رسوم و باورها، ارزشها، رفتار و شیوه زیستن، شکل‌های دینداری، نهادهای اجتماعی، اقتصاد، سیاست، حقوق، هنر، فلسفه، شعر، ادبیات و ایدئولوژی می‌دانند (همتی، ۱۳۹۰). در واقع؛ تمدن، محیط زیست انسانی و شامل مجموعه عوامل، شرایط، ساختار و سازمانهایی برای ارضای نیازهای انسانی است. (پیروزمند، ۱۳۹۳: ۸۴-۸۳)

تمدن عبارت است از تشکّل هماهنگ انسانها در حیات معقول با روابط عالمانه و اشتراک همه افراد و گروه‌های جامعه در پیشبرد اهداف مادی و معنوی انسانها در همه ابعاد

طراحی الگوی دانشگاه تمدن‌ساز در نظام آموزش عالی... ♦ ۷

مثبت (جمشیدی، ۱۳۹۳: ۱۱). به باور برخی دیگر، تمدن مجموعه‌ای داشته‌ها و ساخته‌های نرم‌افزاری و سخت‌افزاری است که در پرتو ابداعات و فعالیت‌های افراد و گروه‌های انسانی، طی قرون و اعصار گذشته توسعه و تکامل یافته و در تمام قسمت‌های یک یا چند جامعه که با یکدیگر ارتباط دارند، رایج است (فوزی و صنم‌زاده، ۱۳۹۱: ۱۴). اساساً تمدن در معنای وسیع آن، هرگونه توانایی سازنده‌ای است که انسان به عنوان فردی اجتماعی به دست می‌آورد (پهلوان، ۱۳۹۰: ۴۸). در واقع؛ تمدن نوع خاصی از توسعه‌ی مادی و معنوی در یک جامعه و در برگیرنده‌ی مجموع عناصر اقتصادی، فرهنگی، اخلاقی، حقوقی، علمی، فنی و دینی است. از نظر دانشمندان عصر روشنگری در قرن ۱۷ و ۱۸، مفهوم تمدن با اندیشه‌ی ترقی اجتماعی پیوند داشته است (مرکز اطلاعات و مدارک علمی ایران، ۱۳۷۶: ۶۳). از این رو، هرگونه بحثی از تمدن، به ناچار بحثی سیاسی و اجتماعی است. (سرپرست سادات، ۱۳۹۲)

نظریه‌پردازان، عناصر متنوعی برای تمدن برشمرده‌اند که می‌توان وجه مشترکی در میان آنها یافت. ابن خلدون یکی از قدیمی‌ترین نظریه‌پردازان معاصر در این حوزه، مؤلفه‌های تمدن را جمعیت، ثروت، کار، نعمت، دانش، هنر، جغرافیا، شهرنشینی، دین و عصیت می‌داند (آدمی، ۱۳۸۷). هنری لوکاس درباره‌ی عناصر و مؤلفه‌های تمدن، به عناصر کلی اقتصاد، سازمان سیاسی، سنن اخلاقی و دینی، معرفت و بیداری و هنر اشاره می‌کند (لوکاس، ۱۳۸۲). به عقیده‌ی جامعه‌شناسان، تمدن حالتی مترقی است که ملتها در پرتو آن، تحت تأثیر دانشها و افکار جدید قرار می‌گیرند و به نهایت ترقی، ارتباطات، علوم و فنون دست می‌یابند. تمدن عبارت است از: مجموعه دانشها، هنرها و فنون، آداب و رسوم، تأسیسات و نهادهای اجتماعی که در پرتو ابداعات و اختراعات و فعالیت‌های افراد و گروه‌های انسانی طی قرون و اعصار گذشته توسعه و تکامل یافته و در تمام قسمت‌های یک یا چند جامعه که با هم ارتباط دارند، رایج است؛ مثل تمدن یونان و تمدن ایران که هر کدام دارای ویژگی‌هایی است که به عوامل تاریخی و فنی خاص خود بستگی دارد. به عبارت دیگر؛ تمدن عبارت است از: مجموعه دستاوردهای مادی و معنوی بشر در یک منطقه، کشور یا عصر معین یا حالات پیشرفته و سازمان‌یافته فکری و فرهنگی هر جامعه که نشان آن پیشرفت در علم و هنر و ظهور نهادهای اجتماعی و سیاسی است. سیاستمداران آن را به برقراری روابط خارجی و حُسن جریان امور داخلی کشور تعبیر کرده‌اند. (زهری، ۱۳۹۰)

عوامل رشد و مقوم هر تمدن عبارتند از:

الف) خصلت زمان و مکان: هر تمدنی در یک زمان و محدوده مکانی مشخص، طلوع و افول می‌کند. در طلوع هر تمدنی، عواملی مؤثرند که متناسب با اوضاع هر دولت، ابعاد خاصی از آن، جنبه بارزتری پیدا کرده و نقش مؤثرتری در تمدن ایفا می‌کنند. مقتضیات زمانی، به خصوص قرارگیری در شرایط بین‌المللی نیز اهمیت بسیاری دارد و سایر عوامل را تحت الشعاع قرار می‌دهد؛ بدین صورت که اگر قوی باشد، می‌تواند به سمت تمدن‌سازی حرکت کند و در غیر این صورت، افول خواهد کرد.

ب) سنن اخلاقی و علمی: از عوامل قوام هر تمدنی، سنن اخلاقی است و رکن اساسی تربیت تمدنها، دین است و در کنار آن علم بسیط می‌شود. با هماهنگی دین و علم، تمدن ماندگار می‌شود؛ به طوری که بخشی از علم، اندام ظاهری (شریعی، ۱۳۶۷: ۵) و ساخت مادی تمدن است و روح حاکم بر این اندام، دین و اندیشه و فرهنگ است که ساخت معنوی تمدن را تشکیل می‌دهد که این روح عمیق و پیچیده است.

ج) چالش تمدن رقیب: عامل دیگر در تمدن‌سازی نظامها، چالش تمدن رقیب است. هر تمدنی می‌تواند زمان را سریع درنوردد که تمدن رقیب در حال افول، یا آن را به چالش بکشد یا در مقابل آن قرار گیرد. تمدن نوین اسلامی هم از این خصلت دور نیست؛ به طوری که روزنامه‌وال استریت ژورنال در سرمقاله شماره ۲۰۰، نوامبر ۱۹۸۰، این عنوان را انتخاب کرده بود که «عقب‌نشینی تمدنها، از سقوط قدرتهای غربی که از اول آرمانهای متمدنانه را نشر می‌دادند، سرچشمه می‌گیرد» (سعید، ۱۳۸۵: ۱۶۴).

۲. دانشگاه

تاریخچه دانشگاه در اروپا، سال ۱۰۷۹ با فراهم آوردن تمرکز بر مدل مسیحی قرون وسطایی آغاز شد (آلام، ۲۰۱۹). واژه دانشگاه از کلمه لاتین یونیورسیتاس^۱ گرفته شده است که به طور کلی، جامعه مدرسین و علما را نشان می‌دهد. دانشگاه در لغتنامه دهخدا به معنای جای دانش و محل تعلیم و تعلم دانش و مؤسسه علمی وسیع شامل چند دانشکده و مؤسسه می‌باشد. در کل، انبوهی از تعاریف را مشاهده می‌کنیم که ممکن است با هم تعارض هم داشته باشند. دانشگاه محل آموزش است؟ محل پژوهش است؟ محل انتقال اطلاعات است؟ محل یادگیری است؟ دانشگاه در تمام دنیا، خاستگاه اندیشه‌ها و طرحهای نو است. از زمانی که دانشگاه به عنوان ترم ادغام شد، تبدیل به یک نماد اخلاق، آرمان‌گرایی و اشرافیت شد و این دیدگاههای کل‌نگر هرگز اجازه نمی‌دهند که درباره هدف آن دانشگاه سؤال شود (لوی،

طراحی الگوی دانشگاه تمدن‌ساز در نظام آموزش عالی... ۹

۲۰۱۸). لی اشاره کرد که مفهوم دانشگاه در سطح جهانی، «مبهم، نامشخص، مورد مناقشه و از یک زمینه به زمینه دیگر متفاوت است» (لی، ۲۰۱۲: ۳۲۰). با وجود ابهام، محققان تلاش کرده‌اند تا دانشگاه را در سطح جهانی تعریف کنند.

دانشگاه پویا، فعال و شاداب، ابزارها و اندیشه‌های ترقی‌آفرین را خلق می‌کند و می‌تواند در رشد فرهنگ، اجتماع و اقتصاد مؤثر باشد. لازمه ایفای نقش از سوی دانشگاه، حضور شخصیت‌های نواندیش در دانشگاه و ارتباط آن با حوزه‌های مختلف اندیشه و علم و فناوری است (فرجی ارمکی، ۱۳۸۶: ۶۸). دانشگاه، مهم‌ترین و اساسی‌ترین مکانی است که قادر است روحیه خلاقیت، ابتکار، خودباوری و اعتماد به نفس را در نسل جوان شکوفا سازد. دانشگاه از گرانبهاترین ذخایری است که جامعه برای پیشرفت و توسعه در اختیار دارد (میرزا محمدی و صحبت‌لو، ۱۳۸۶: ۶). دانشگاه جایی است که انسان باید بتواند از طریق آن، زندگی و تفکر اصیل خود را بیابد و در آن، حقیقت به نحو نامشروط در همه اشکالش جستجو می‌شود (یاسپرس، ۱۳۹۴: ۱۰۹). دانشگاه به عنوان یک نهاد پیچیده فرهنگی و کانونی مهم، به نظام اخلاقی و اجتماعی جامعه کمک می‌کند و در جهت بهبود کیفیت زندگی و حفظ و پویایی و نشاط جامعه، برای خود مسئولیتهایی قائل است. این نهاد بزرگ اجتماعی، همچنین به عنوان هسته پیشتاز تحولات عمل کرده و از طریق رصد تغییرات اجتماعی و فرهنگی، به ویژه در عرصه علم و فناوری، جامعه را برای تسلط بر رویدادهای مهم آینده، توانمند و مهیا می‌کند (خرمشاد و آدمی، ۱۳۸۸). آموزش عالی به عنوان یک خدمت در نظر گرفته می‌شود که ناملوس، ناهمگن، تفکیک‌ناپذیر و فناپذیر است.

در جوامع دانش‌محور کنونی، دانشگاهها به طور فزاینده‌ای در حال رشد و درگیر فعالیتهای اطلاع‌رسانی که فراتر از آموزش و تحقیق است، می‌باشند (آردیتو همکاران، ۲۰۱۹؛ رینالدی و همکاران، ۲۰۱۸؛ ترنچر و همکاران، ۲۰۱۴). با توجه به این موضوع، دانشگاهها نسبت به جوامع، بازتر شده‌اند و انجام انواع مختلف فعالیتهای (برای مثال، انتشار دانش، نوآوری فناورانه، نوآوری اجتماعی، خدمات مشاوره یا کارآفرینی)، با حمایت یا عدم‌حمایت دولت، در سطح محلی، منطقه‌ای، یا جهانی را به عهده‌دارند. (گوئرو^۱ و همکاران، ۲۰۱۶)

نظام آموزش عالی به طور گسترده، به عنوان موتور محرک جامعه در نظر گرفته می‌شود؛ زیرا رشد سرمایه انسانی از طریق سالهای بیشتر تحصیل و از طریق دانشگاه امکان‌پذیر است. دانشگاهها و مؤسسات آموزش عالی، مؤسساتی‌اند که در راستای تعالی و سرامدی در

مأموریت و اهداف خود عمل می‌کنند و در سطح وسیع‌تر، ترویج مطلوب‌ترین ارزشها و رهبری قشر فرهیخته جامعه را به عهده دارند (سینگ، ۲۰۰۶: ۲۰) و به همین دلیل، از ارکان توسعه پایدار و رفاه کشورها محسوب می‌شوند. امروزه این مراکز به لحاظ دارا بودن دانش و فن در بالاترین سطح تخصصی، از اعتبار زیادی برخوردارند و از عوامل عمده دگرگونی اجتماعی محسوب می‌شوند. از این رو، حساسیت بیشتری نسبت به عملکرد، وضعیت و کیفیت این نظام در مقایسه با سایر نظامهای جامعه وجود داشته است (محمدی و همکاران، ۱۳۸۷: ۴۱) و کشورهای جهان به دنبال شفاف‌سازی ارتباط بین آموزش عالی و برنامه‌های توسعه ملی و ارتقای دانش و فناوری در بالاترین سطح ممکن می‌باشند. دانشگاهها به عنوان محرکهای رشد و توسعه اقتصادی در نظر گرفته می‌شوند. (کلوتی و همکاران، ۲۰۱۵)

دانشگاه به منزله یک نظام، در نظامهای کلان اقتصادی، اجتماعی، فرهنگی و سیاسی جامعه محاط است؛ هم از آنها تأثیر می‌پذیرد و هم بر آنها اثر می‌گذارد و در واقع؛ زیرنظامی از نظام آموزش عالی است و به منزله یک سازمان آموزش عالی، وظایف و کارکردهایی دارد که در رسالتها و مأموریتهای آموزش عالی برای آن تعیین شده است (یمنی و ثمری، ۱۳۸۹: ۴). به نظر سینگه و برگر (۲۰۱۷)، ابعاد ارزشی و فرهنگی دانشگاهها می‌تواند در آینده آموزش عالی تأثیرات گسترده‌ای بر جا بگذارد که رویکردهای رهبری در کنترل آنها اهمیت دارد. دانشگاهها در عصر جهانی شدن، با توجه به مسئولیتهای جدیدی که در قبال جامعه، توسعه اجتماعی و اقتصادی کشور و بازار آموزشی دارند، دگرگون شده‌اند. هدف دانشگاههای نسل اول آموزش و تربیت نیروی انسانی متخصص بود. دانشگاهها در عرصه دانش، عمدتاً در آموزش و تا حدی در پژوهشهای بنیادی متوقف بوده‌اند. (عقیقی و سلیمی، ۱۳۸۸)

آلبرت و تون معتقدند که دانشگاهها باید برای خود هویت دوگانه‌ای را قائل شوند: هویت هنجاری (تکلیفی و قاعده‌گرا) که همان تصویر سنتی و ایدئولوژیک آن است و هویتی سودمندگرا که تصویر اثربخش بودن نسبت به هزینه را مد نظر دارد و در آن، دانشگاه به نهادی همانند کسب و کار (های خدماتی دیگر) می‌ماند. (کازولیس و همکاران، ۲۰۰۱)

دانشگاه از بدو تأسیس در دنیا، سه نسل مختلف را تجربه کرده است. دانشگاههای نسل اول یا دانشگاه آموزش محور، مبتنی بر فعالیتهای تعلیمی است که نمونه‌های آن در کشور ما زیاد است و اغلب دانشگاههای ما در این نسل باقی مانده‌اند. دانشگاه نسل دوم با ظهور تحقیقات پایه شکل گرفتند و عموماً پژوهشی و مبتنی بر فعالیتهای تحقیقاتی‌اند و برخی

دانشگاهها در ایران به این سمت حرکت کرده‌اند(بهزادی و همکاران، ۱۳۹۳؛ الیاسی و همکاران، ۱۳۹۷). دانشگاههایی که توانستند خود را با شرایط جدید سازگار کنند، به دانشگاههای نسل سوم یا دانشگاه کارآفرین معروف‌اند که تکامل یافته دانشگاههای نسل اول و دوم می‌باشند.(کلوفستن و همکاران، ۲۰۱۸)

دانشگاهها نقش مهمی در تولید ایده‌های جدید و جمع‌آوری و انتقال دانش دارند؛ با این حال، آنها در حاشیه نگرانی‌های توسعه باقی‌مانده‌اند(مونامبو و راگویی، ۲۰۱۸). اگر دانشگاهها بتوانند آموزش با کیفیت بالا ارائه دهند، جوانان و افراد تحصیل کرده را بیشتر جذب خواهند کرد؛ کیفیت بالایی از تحقیقات ارائه خواهد شد؛ نوآوری و تولید بیشتر می‌شود و علاوه بر این، استقرار آزمایشگاههای تحقیق و توسعه آزمایشی دانشگاهی و صنعتی نیز می‌تواند به توسعه پیچیده و نوآورانه محصولات، به ویژه در شرایط صنعتی و فناورانه کمک کند(ایوارسون، ۲۰۱۷؛ کلیتون، ۲۰۱۸). اگرچه هدف دانشگاه همیشه ناب تلقی می‌شود، گاهی سؤالاتی درباره نقش دانشگاه مطرح می‌شود. برخی از منتقدان معتقدند که دانشگاهها نتوانستند نقش خود را بر اساس هدف تعیین شده بازی کنند.(اولالیه و همکاران، ۲۰۲۰؛ آلام، ۲۰۱۹)

دانشگاهها مسئولیت بزرگی برای رسیدن به مسائل حیاتی مانند فرهنگ، اقتصاد و توسعه اجتماعی دارند. این نقش مهم دانشگاه تحت تأثیر مسائل اجتماعی و سیاسی قرار دارد و باعث شده است تغییرات زیادی در نحوه کار مردم و نظام آموزشی و یادگیری عمل به وجود آید(لوپز، ۲۰۱۵: ۲۵۱). دانشگاه یک محصول منحصر به فرد به نام دانش و مهارت تولید می‌کند که با استفاده مناسب از آن، کشور به سمت توسعه اقتصادی و اجتماعی پیش می‌رود(مارگینسون، ۲۰۱۹). بر این اساس، امروزه نقش دانشگاهها صرفاً تولید دانش جدید نیست، بلکه انتشار دانش به صنعت و جامعه است(کالار، ۲۰۱۵؛ گورثرو و همکاران، ۲۰۱۲). آموزش عالی باید دانشجویان را تشویق به مطالعه فلسفه‌های مدرن با یک ذهن مستقل و باز کند و تنها در این صورت، امکان دستیابی به دیگری وجود خواهد داشت.(جمیله، ۲۰۰۷)

۳. دانشگاه اسلامی

سالیان متمادی است که در فرایند آموزش تعلیم و تربیت اسلامی، از کاربرد فناوری آموزشی غفلت شده است. فرض بر این بود که چون معارف اسلامی نازل شده یا پیام مقدس است، نباید آن را تحلیل کرد؛ زیرا می‌توان آن را از طریق فناوری آموزش داد، اما انتقال آن صرفاً یادآوری به نسلهای آینده است. همان‌طور که آسیافه(۲۰۱۴) بیان کرد که تدریس اسلام در

مؤسسات آموزش عالی محدود به مفهوم سازی و حفظ کردن است. حسن و همکاران (۲۰۱۵) دو سطح روبنایی و زیربنایی را به عنوان دو مؤلفه کلیدی برای اسلامی شدن دانشگاهها در نظر گرفته اند. سطح روبنایی مربوط به سیما و ظواهر دانشگاه، یعنی رعایت شئون و شعائر اسلامی در دانشگاه است (اوپاتوکان، ۲۰۱۳)؛ در سطح زیربنایی نیز توجه به علم به عنوان ابزاری برای رسیدن به قرب الهی در اولویت اول قرار دارد. (ال آجیز، ۲۰۱۶)

در گفتمان مقام معظم رهبری؛ «دانشگاه اسلامی، دانشگاهی است که علم از درون مبانی فکری و اعتقادی خود ما بجوشد و ما دست گدایی به سمت دشمن دراز نکنیم» (آیت الله خامنه ای، ۱۳۸۳). مقام معظم رهبری درباره روش حاکم بر دانشگاه نیز می فرماید: «البته آنچه مهم است، روش حاکم بر دانشگاه است که روش باید صد در صد اسلامی باشد. مادامی که دانشگاه متخصصان مسلمان و متعهد نباشد، مطلوب انقلاب نخواهد بود و این ممکن نیست مگر اینکه اساس و روش و سیستم در دانشگاهها اسلامی باشد» (آیت الله خامنه ای، ۱۳۹۶). امام خمینی هم درباره ویژگی های دانشگاه اسلامی می فرماید: «اگر دانشگاه واقعاً دانشگاه باشد و دانشگاه اسلامی باشد؛ یعنی در کنار تحصیلات متحقق در آنجا تهذیب هم باشد، تعهد باشد، یک کشوری را اینها می توانند به سعادت برسانند» (امام خمینی، ۱۳۶۰). از نظر شورای عالی انقلاب فرهنگی؛ «دانشگاه اسلامی، دانشگاهی است که در آن بینش توحیدی در تمام شئون دانشگاه و تفکر و اندیشه دانشگاهیان حاکمیت دارد و علم آموزی به منزله عبادت در جهت ایجاد تقویت این نگرش ایفای نقش می کند. دانشگاه اسلامی، دانشگاهی است که در آن محیطی سرشار از معنویت و مکارم اخلاق به منظور رشد و تعالی فردی و تربیت صحیح و تزکیه نفوس ایجاد می شود و حیات و شخصیت معنوی و اخلاقی افراد اعتلا می یابد. همچنین دانشگاه اسلامی، دانشگاهی است که در آن افراد در پرتو معارف اسلامی با احساس تعهد و مسئولیت نسبت به رشد و تعالی جامعه و تحقق اهداف و ارزشهای اسلامی در فعالیتهای اجتماعی مشارکت می جویند». (شورای عالی انقلاب فرهنگی، ۱۳۷۷)

دانشگاه اسلامی فضایی است که در آن دانشمندان اسلامی با اتخاذ چنین نگرشی اقدام به تحقیق علمی به منظور شناخت بهتر عالم می کنند (میرزا محمدی و صحبت لو، ۱۳۸۶: ۶)؛ بنابراین، در دانشگاه اسلامی، وجود هویت اسلامی اصالت دارد؛ دارای استقلال علمی و فرهنگی است؛ محصول آن، افراد مؤمن و متعهد است؛ سعادت دنیوی و اخروی را توأمان تأمین می کند؛ ارزشهای دینی در تمام ساختهای آن، اعم از ظاهر و باطن حکمفرماست؛ پاسخگوی مصالح و مسائل کشور است در جهت الله و قرب الهی (فراستخواه و آبسالان، ۱۳۹۶: ۴۷۹).

طراحی الگوی دانشگاه تمدن‌ساز در نظام آموزش عالی... ۱۳

علم‌آموزی در آن، عبادت؛ تحقیق و پژوهش در اولویت؛ پرورش روحیه تعهد و رسالت‌مداری، زیربنا؛ مقدم داشتن دردهای جامعه و مشکلات آن، اصل؛ حفظ حدود الله، وظیفه و تخلق به اخلاق اسلامی، زینت لازم است. (مروّتی، ۱۳۷۶: ۱۱۱)

۴. دانشگاه تمدن‌ساز

از زمان تأسیس دانشگاه تا قوام نظام آموزشی به شکل امروزی آن، بحث‌های مختلفی درباره اهداف، وظایف و جایگاه آن در ساختار اجتماعی ایران از سوی صاحب‌نظران مطرح شده است؛ اما ایده دانشگاه تمدن‌ساز به تازگی در این عرصه مطرح شده که دانشگاه تمدن‌ساز چیست و چه ویژگی‌هایی دارد. (خرم، ۱۳۸۶)

عبارت دانشگاه تمدن‌ساز، ترجمان ایران ۱۴۰۴ در آموزش عالی است که در آن، جمهوری اسلامی ایران باید الهام‌بخش برای جهان اسلام بوده و به لحاظ علمی و اقتصادی، رتبه اول را در منطقه از آن خود سازد. اگر این هدف دارای الزاماتی در حوزه‌های مختلف کشور باشد، در حوزه علوم، تحقیقات و فناوری بهره‌مند شدن از دانشگاهی تمدن‌ساز را می‌طلبد که بتواند با مشارکت در ساخت تمدن نوین ایرانی - اسلامی هدف چشم‌انداز در این حوزه را محقق سازد. دانشگاه تمدن‌ساز، یعنی هدف غایی و بستر حرکت دانشگاه‌های ایران در ۲۰ سال آینده (روزنامه ایران). دانشگاه تمدن‌ساز، دانشگاهی گفت‌وگومان‌ساز در پاسخ به ابهامات هویتی، فرهنگی و تمدنی نضج گرفته از اوضاع متغیر بین‌المللی و شرایط داخلی در عصر جهانی شدن است (آدمی و همکاران، ۱۳۹۰: ۲۹). دانشگاه تمدن‌ساز با تکیه بر ایده و الگوی توسعه اسلامی - ایرانی با مدلی مشروح، زمینه‌های تقویت گفت‌وگومان همبستگی ملی را از نظر یک نظام سیاسی، اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی باثبات فراهم آورده و شکل‌گیری انسجام اجتماعی و وحدت ملی، به نوبه خود زمینه را برای توسعه متوازن در تمام ابعاد مختلف آن فراهم می‌کند؛ توسعه‌ای که همه‌جانبه، متوازن، پایدار، دانش‌بنیان و دین‌محور باشد. (همان)

امروزه اهمیت دانشگاه‌ها در تأثیرگذاری بر تمدن‌ها تا حدی است که می‌توان ادعا کرد دانشگاه بدون تمدن جایگاهی نخواهد داشت و دانشگاه‌ها، امروزه ستون‌های نگهدارنده جامعه تلقی می‌شوند. دانشگاه‌ها با تأثیرگذاری بر همه ابعاد جامعه، به طور مستقیم و غیر مستقیم، نقش بسیار مهمی در تمدن‌سازی ایفا می‌کنند. دانشگاه، کانون انباشت علم برای تمدن‌سازی محسوب می‌شود و صدا البته هر علمی را نمی‌توان تمدن‌ساز به شمار آورد. برای اینکه علمی تمدن‌ساز باشد، باید دانش تمدن‌سازی رواج یابد و دانش تمدن‌ساز، از الزامات مهم و لوازم اساسی دانشگاه تمدن‌ساز به حساب می‌آید. دانشگاه تمدن‌ساز به لحاظ آرمانی

با نگاه توأمان به تمدن ناب، اصیل و پیشرو ایرانی، از یک سو آموزه‌های تمدنی نجات‌بخش، فطری و تمام‌عیار اسلامی و از سوی دیگر، از منظر گفتمانی با تکیه بر پیشینه درخشان و افتخارآمیز و عقبه فکری و معنوی اسلامی- ایرانی سعی در تعالی و گسترش مرزهای دانش در این مرزوبوم دارد. (همان: ۳۴)

دانشگاه تمدن‌ساز یک آرمان، قله و هدف محسوب می‌شود؛ آرمانی که به دلیل والا بودن، حرکت‌ساز و تحرک‌آفرین و شتاب‌بخش است (خدایی و همکاران، ۱۳۹۵: ۶۷). این دانشگاه می‌خواهد تبیینی از نوع تعامل و دین ارائه کند که ثمره آن، تحول در علوم موجود و پدیدار شدن علمی باشد که همان‌قدر که متصف به (علم بودن) است وصف دینی نیز داشته باشد. بنابر این، دانشگاه تمدن‌ساز محیطی است با ساختار هوشمند و خلاق که دغدغه بازاندیشی تمدنی و بازسازی اجتماعی دارد و در پی تولید و اشاعه الگوی تمدنی، فرهنگی و اجتماعی اصیل منطبق با زمانه است. (آدمی و همکاران، ۱۳۹۰: ۳۴)

دانشگاه تمدن‌ساز ایرانی، انقلابی، اسلامی نه تنها دارای نقش و کارکردی درون اجتماعی در فرایند تمدن‌سازی است، بلکه عنصر تعیین‌کننده‌ای در رقابت تمدنی در عرصه بین‌المللی و جهانی نیز محسوب می‌شود. دانشگاه تمدن‌ساز به عنوان مغز متفکر تمدن نوین ایرانی- اسلامی در حال شکل‌گیری و رشد، باید بتواند در تمامی ابعاد و زمینه‌ها با سایر زمینه‌ها به رقابت پردازد. لازمه چنین امری، نو به نو شدن مستمر و قبل از آن، آگاهی به این رسالت عظیم است. تمدن مقوله‌ای پویا، بسیار پرتحرک و دائماً در حال تکامل است. نمی‌توان و نباید از رقا عقب افتاد. عقب‌افتادگی، آغاز مرگ هر تمدن، به خصوص در جهان کنونی است. در چنین شرایطی، نقش دانشگاه در تمدن‌سازی و رقابت تمدنی بیش از هر نهاد، ساختار و مؤسسه دیگری است. (فصلنامه تحقیقات فرهنگی: ۶)

۵. دانشگاه تمدن‌ساز اسلامی

امروزه پژوهشگران با ترکیب دانشگاه، تمدن و اسلام، اصطلاح «دانشگاه تمدن‌ساز اسلامی» را به کار می‌برند (خشوعی، ۱۳۹۳: ۱۸۰). دکتر سید جعفر شهیدی، تمدن اسلامی را مجموعه آداب و رسوم مشترک میان ملت‌های مسلمان می‌داند (فوزی و صنم‌زاده، ۱۳۹۱: ۹) و مهم‌ترین مؤلفه‌های فرهنگ و تمدن اسلامی را که به موفقیت و پیشرفت سریع دانشگاه تمدن‌ساز اسلامی کمک می‌کند، چنین برمی‌شمارد:

- جهانی‌اندیشیدن، جهان‌شمول بودن و مرز نشناختن.

طراحی الگوی دانشگاه تمدن‌ساز در نظام آموزش عالی... ♦ ۱۵

- تساهل و مدارا، گشادگی مشرب و آمادگی برای پذیرش افکار تازه و عناصر فرهنگی دیگران و منطبق ساختن آن با روح توحیدی اسلام.
- تبلیغی و باز بودن اسلام در مقایسه با آیینهای بسته‌ای همچون یهودی و زرتشتی.
- تعادل در نگرش میان دنیا و عقبی و نیز توجه به سیاست و اجتماع.
- تأکید بر عدالت و برابری نژادها و احترام به حقوق ملل و مذاهب دیگر.
- ایجاد زمینه فکری برای گسترش نهضت علمی با تأکید بر تجربی اندیشیدن و توجه دادن انسان به نظام طبیعی و اسرار آن. (مفتخری، ۱۳۷۹)

تمدن اسلامی که نمونه کامل تمدن دینی است، ویژگی‌هایی دارد که آن را از سایر تمدنها متمایز می‌سازد که در واقع، اغلب این شاخصه‌ها ملاحظات قرآنی می‌باشند و عبارتند از: ۱. قوانین دینی، ۲. نگرش توحیدی، ۳. عامل خردورزی، ۴. علم و دانش‌اندوزی، ۵. رعایت حقوق مظلومان و مستضعفان، ۶. هجرت، ۷. تسامح و تساهل. (فوزی و صنمزاده، ۱۳۹۱: ۹)

دانشگاه تمدن‌ساز اسلامی با توجه به نقش دانشگاه در ارتباط با نیازهای جامعه و حفظ و تقویت هویت ایرانی - اسلامی و مسئله جهانی بودن علم، بین کارکردهای مختلف دانشگاه از حیث تمدن‌سازی، تعادل ایجاد می‌کند. تولید علم و جنبش نرم‌افزاری و سپس آموزش و ارائه خدمات اجتماعی به جامعه و تقویت حلقه ارتباطی صنعت و دانشگاه، به اضافه کارکردهای فرهنگ‌سازی و تقویت معنوی جامعه و ظرفیت‌سازی سیاسی، جزء کارکردهای دانشگاه تمدن‌ساز محسوب می‌شوند (فرجی ارمکی، ۱۳۸۶: ۷۷). دانشگاه محل انباشت علم برای تمدن‌سازی است البته دیگر دستگاههای کشور، هماهنگ با دانشگاه تمدن‌ساز، باید به تمدن‌سازی اقدام کنند. نقش دانشگاه تمدن‌ساز اسلامی برای ساخت چنین تمدنی، بسیار مهم و ضروری است. ما در جامعه‌ای زندگی می‌کنیم که در آن حکومت اسلامی بنا شده و می‌تواند الگویی برای دیگر کشورهای اسلامی باشد؛ بنابراین، توجه به داشتن دانشگاه تمدن‌ساز اسلامی برای تمدن‌سازی اسلامی ضروری است. شناخت و درک عواملی که در شکوفایی دانشگاه تمدن‌ساز نقش دارند و نیز رتبه‌بندی و برنامه‌ریزی برای تحقق این امر توسط دست‌اندرکاران، اهمیت موضوع و ضرورت پرداختن به آن را می‌رساند.

۶. اهداف پژوهش

هدف اصلی: «طراحی الگوی مؤلفه‌های دانشگاه تمدن‌ساز در نظام آموزش عالی ایران».

اهداف فرعی:

- شناسایی عوامل علی شکل‌دهنده دانشگاه تمدن‌ساز در نظام آموزش عالی ایران؛

- شناسایی شرایط زمینه‌ای مؤثر بر شکل‌گیری دانشگاه تمدن‌ساز در نظام آموزش عالی ایران؛
- شناسایی شرایط مداخله‌گر مؤثر بر شکل‌گیری دانشگاه تمدن‌ساز در نظام آموزش عالی ایران؛
- شناسایی راهبردها برای شکل‌گیری دانشگاه تمدن‌ساز در نظام آموزش عالی ایران؛
- شناسایی پیامدها برای شکل‌گیری دانشگاه تمدن‌ساز در نظام آموزش عالی ایران.

۷. سؤالات پژوهش

سؤال اصلی: مؤلفه‌های اصلی دانشگاه تمدن‌ساز در نظام آموزش عالی ایران کدام‌اند؟
سؤالات فرعی:

- عوامل علی شکل‌دهنده دانشگاه تمدن‌ساز در نظام آموزش عالی ایران کدام‌اند؟
- شرایط زمینه‌ای مؤثر بر شکل‌گیری دانشگاه تمدن‌ساز در نظام آموزش عالی ایران کدام‌اند؟
- شرایط مداخله‌گر مؤثر بر شکل‌گیری دانشگاه تمدن‌ساز در نظام آموزش عالی ایران کدام‌اند؟
- راهبردها برای شکل‌گیری دانشگاه تمدن‌ساز در نظام آموزش عالی ایران کدام‌اند؟
- پیامدها برای شکل‌گیری دانشگاه تمدن‌ساز در نظام آموزش عالی ایران کدام‌اند؟

ج) روش تحقیق

این پژوهش از لحاظ هدف، کاربردی و از حیث روش، جزء پژوهش‌های کیفی راهبرد گراند نظریه اشتراوس و کوربین (۱۹۹۸) است. در این روش، محقق به دنبال ارائه یک الگو به واسطه مفاهیم و مقوله‌ها از طریق اطلاعات جمع‌آوری شده در شش گام مسئله‌یابی، شناسایی و گردآوری ادبیات موضوع، انتخاب روش و تهیه الزامات پژوهش، جمع‌آوری داده‌ها، کدگذاری مفاهیم استخراج‌شده و تحلیل داده‌ها، نتیجه‌گیری و ارائه مدل مفهومی و در نهایت، بررسی روایی و پایایی پژوهش می‌باشد. در پژوهش حاضر، در مرحله کیفی به منظور گردآوری داده‌ها، از ابزار مصاحبه با اساتید نظام آموزش عالی (خبرگان نظام آموزش عالی) استفاده شده است. در مرحله نخست این پژوهش، از طرح نظام‌مند داده‌بنیاد استفاده شده است. انتخاب نمونه در بخش کیفی به صورت هدفمند و به روش گلوله برفی انجام شد. در این روش نمونه‌گیری، نمونه‌ها از بین افرادی انتخاب شده‌اند که بیشترین میزان اطلاعات را

طراحی الگوی دانشگاه تمدن‌ساز در نظام آموزش عالی... ۱۷

در باره موضوع پژوهش داشته‌اند. برای نمونه گیری، ضمن برگزاری جلساتی با کارشناسان، اسامی ۱۵ نفر از صاحب‌نظران در این موضوع، مشخص شد و در اختیار محقق قرار گرفت. پس از هماهنگی‌های لازم با افراد مد نظر و جلب نظر آنان برای شرکت در مصاحبه، زمان و تاریخ مصاحبه مشخص شد. جمع نمونه در نمونه‌گیری کیفی بر اساس معیار اشباع‌پذیری است؛ بدین صورت که مصاحبه‌ها تا آنجا انجام خواهد شد که مصاحبه با صاحب‌نظران داده‌های جدیدی را به اطلاعات افزوده کند و در صورتی که مصاحبه باعث افزایش آگاهی و اطلاعات نشود و یافته‌های جدیدی را به یافته‌های قبلی اضافه نکند، روابط بین مقوله‌ها در داده‌های قبلی تأیید و برقرار خواهد شد.

اطلاعات توصیفی مصاحبه‌شوندگان

تعداد کل مصاحبه‌شوندگان ۱۵ نفر - میانگین زمان مصاحبه (۱۵ تا ۲۰ دقیقه)							
نام دانشگاه	نام دانشکده	تعداد	سن			وضعیت اشتغال عضو هیئت علمی	میزان تحصیلات دکتر
			۴۰- ۳۰	۵۰- ۴۱	۵۰ به بالا		
دانشگاه ایلام	ادبیات و علوم انسانی	۷	۳	۶	۶	۱۵	
	الهیات و معارف اسلامی	۸				۱۵	

فرایند مصاحبه بدین صورت بود که ابتدا، در مراجعه حضوری با مصاحبه‌شوندگان برای انجام مصاحبه در یک زمان مقرر هماهنگی به عمل می‌آمد و سپس با مراجعه بعدی، مصاحبه انجام می‌شد. محقق بدون مشارکت در مصاحبه حضور دارد و در هیچ پدیده‌ای که آشکار می‌شود، مداخله نمی‌کند. مصاحبه‌های انجام شده در موقعیتهای معمولی رویدادی که رخ می‌دهد، اصیل (طبیعی) است. فرایند مصاحبه به گونه‌ای بود که محقق سؤالات را می‌پرسید و پاسخگو نظرات و پاسخ خود را به صورت باز ارائه می‌کرد و مصاحبه به صورت دستی توسط محقق یادداشت‌برداری و ضبط می‌شد و در صورت ابهام، با پرسیدن سؤالات بیشتر، سعی در رفع آن می‌کرد. بلافاصله بعد از پایان مصاحبه، داده‌ها پیاده‌سازی می‌شد. منابع داده‌های این تحقیق مطلعینی بودند که به صورت هدفمند تعیین شدند. فرایند پیاده‌سازی در مصاحبه بسیار اهمیت داشت و باید دقت می‌شد تا جزئیات یا نکته‌ای مغفول نماند. برای پیاده‌سازی دقیق مصاحبه‌ها، با کسب اجازه از افراد مشارکت‌کننده، سخنان آنان ضبط و با یادداشت‌برداری، داده‌های آنها ثبت می‌شد.

در روش نظام‌دار نظریه‌ زمینه‌ای، مراحل تحلیل داده‌ها از طریق کدگذاری باز، محوری و گزینشی انجام می‌شود و به عرضه پارادایم منطقی یا تصور تجسمی از نظریه در حال تکوین پایان می‌یابد (بازرگان، ۱۳۸۷). تحلیل داده‌های کیفی، دارای سه مرحله کدگذاری باز، محوری و انتخابی است (اشتراس و کوربین، ۱۳۸۵). در مرحله کدگذاری باز، یا فرایندی تحلیلی، مفاهیم شناسایی شده، ویژگی و ابعاد آنها در داده‌ها کشف می‌شوند. در مرحله کدگذاری محوری، پژوهشگر یک مقوله کدگذاری باز را انتخاب می‌کند (به عنوان مقوله یا پدیده اصلی) و در مرکز فرایند بررسی قرار می‌دهد. سپس سایر مقوله‌ها را به آن مرتبط می‌کند. این کدگذاری، به این دلیل محوری نامیده می‌شود که حول «محور» یک مقوله تحقق می‌یابد. در نهایت، در کدگذاری انتخابی، فرایند یکپارچه‌سازی و بهبود مقوله‌ها انجام شد. (دانایی فرد و امامی، ۱۳۸۶)

د) یافته‌های پژوهش

در این پژوهش مصاحبه‌هایی با خبرگان و آگاهان حوزه شناسایی مؤلفه‌های دانشگاه تمدن‌ساز در نظام آموزش عالی ایران در دانشگاه‌های دولتی انجام گرفت. مصاحبه‌ها روی نقطه‌نظرات صاحب‌نظران و کارشناسان امر مسلط بر موضوع پژوهش متمرکز بود. مصاحبه‌ها با استفاده از روش گلوله برفی به منظور شناسایی مؤلفه‌ها و مقوله‌های اصلی با توجه به موضوع اصلی پژوهش و با رویکرد آمیخته اکتشافی صورت گرفت.

محقق در مرحله اول پژوهش، به جمع‌آوری داده‌های کیفی از خلال مصاحبه‌ها با مشارکت کنندگان در پژوهش پرداخته است. در فرایند کدگذاری باز، کدهای بسیاری حاصل شد که طی فرایند حذف و ادغام، مجموعه داده‌های کیفی به تعداد کمتری تقلیل یافت. به طور کلی ۱۹۷ کد کلیدی که منشأ کدگذاری باز بود، استخراج شد و از این تعداد، ۲۵ زیرمقوله اصلی به دست آمد که مهم‌ترین آنها در جدول ۱ ارائه شده‌اند.

جدول ۱: نتایج کدگذاری باز و محوری و تناظر مقوله‌های کلی و مقوله‌های فرعی

مقوله کلی	مقوله فرعی
پدیده محوری	دانشگاه تمدن‌ساز
شرایط علی	ضرورت تمدن‌سازی، توانمندسازی افراد، بهسازی وظایف، ارتقای کارکرد دانشگاهها
شرایط زمینه‌ای	ظرفیت‌سازی، تأمین زیرساختهای مادی و انسانی، توسعه منابع انسانی، هویت ملی، چشم‌انداز مشترک، مرجعیت علمی
شرایط مداخله‌گر	تکریم علم و عالم، افتخارات تمدن ایرانی، نظام‌سازی، نظام ارزشیابی

طراحی الگوی دانشگاه تمدن‌ساز در نظام آموزش عالی... ۱۹

راهبردها	دیپلماسی علمی، توسعه فناوری، ارتقای کارآمدی پژوهشی، برنامه‌ریزی صحیح، ارتباط دانشگاه و صنعت، ساختارهای منعطف، مدیریت تعارض، تفکر سیستمی
پیامدها	اشتغال‌آفرینی، ترویج الگوی فضائل، تشکیل حکومت دانایی‌محور

طبق نظر اشتراوس و کوربین، در مرحله بررسی متن مصاحبه‌ها و کدگذاری باز، محقق به دنبال دست یافتن به مفهومی است که از دل داده‌ها بیرون بیاید. دغدغه پژوهشگر، دست یافتن به اصطلاحی است که مصاحبه‌شونده به عنوان نکته کلیدی در مصاحبه خود به آن اشاره کرده است. بر اساس این طرح، برای تحلیل داده‌های کیفی جمع‌آوری شده، لازم است تا سه مرحله کدگذاری باز، محوری و انتخابی انجام شود تا در نهایت، چارچوبی منطقی از نظریه خلق شده ارائه شود. در مرحله کدگذاری باز، محقق ممکن است با مفاهیمی روبه‌رو شود که چندین بار از سوی مصاحبه‌شوندگان مختلف مورد تأکید قرار گرفته است؛ که در این مرحله محقق شروع به تفکیک این کدها می‌کند. در مرحله کدگذاری باز، محقق دارای ذهنی قوی و پردازشگر است تا بتواند بر اساس پردازش ذهنی خود، کدهایی معقول را استخراج کند. مرحله بعد، کدگذاری محوری است. محقق، پدیده اصلی را در نظر گرفته و سایر مقوله‌ها را به آن ربط می‌دهد؛ که این مقوله‌ها عبارتند از: شرایط علی، راهبردها، بستر یا زمینه، شرایط مداخله‌گر و پیامدها. در مرحله کدگذاری محوری، محقق کدهای احصا شده را بر اساس شباهتهایی که به هم دارند، دسته‌بندی می‌کند و مطابق این فرایند، محور مشترک نمایان می‌شود که این محور مشترک با عنوان «مفهوم» خود را متجلی می‌سازد. در جدول ۲، نتایج کدگذاری باز و محوری و تناظر مقوله‌های کلی و فرعی نشان داده شده است.

جدول ۲: نتایج کدگذاری باز و محوری، مقوله‌های فرعی، ویژگی‌ها و ابعاد آنها

ویژگی‌ها و ابعاد	مقوله‌های فرعی
احساس نیاز در جامعه، احساس نیاز در مدیران، احساس ناامیدی عمیق از وضع موجود، نیازهای جمعی و اجتماعی خاص در یک‌زمان خاص، وجود خلأ در جامعه، توجه به مسائل و مشکلات حاکم بر جامعه، احساس نیاز جامعه به تمدن‌سازی، پاسخگویی به مسائل، بی‌تفاوت نبودن نسبت به جامعه.	ضرورت تمدن‌سازی
متولیان و مسئولان موقعیت‌دان، مدیریت کارآمد و متخصص، رشد مسئولیت‌پذیری در افراد، اساتید و دانشجویان علاقه‌مند، افراد و دانشجویان توانمند، اشخاص دغدغه‌مند، ارتقای توانمندی روابط، دورنگری مدیران در بعد مدیریتی، مجری پیاده‌کننده، بالاتر رفتن سطح افکار.	توانمندسازی افراد

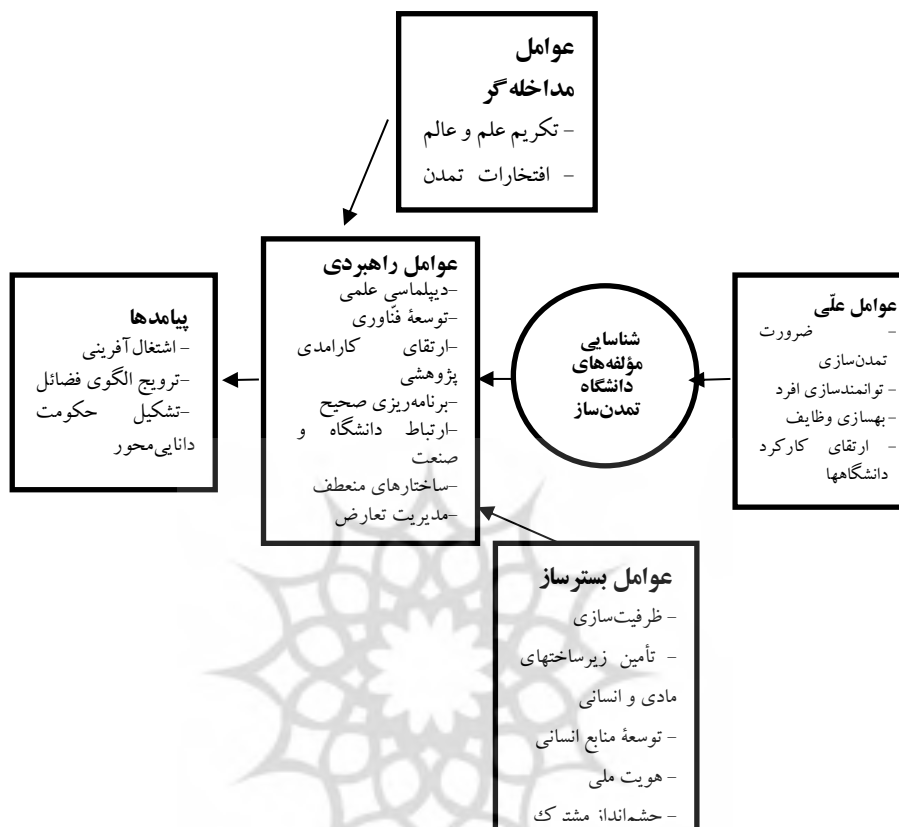
۲۰ ♦ فصلنامه علمی فرهنگ در دانشگاه اسلامی، شماره ۴۷

<p>توجه به وظایف اصلی آموزش، توجه به وظایف اصلی پژوهش، توجه به مشاوره و کمکهای تخصصی، آینده‌نگری و توجه به سرنوشت دانشجویان، توجه به رشد توسعه‌ای و منطقه‌ای و محلی، توجه به فرهنگ‌سازمانی و افکار عمومی نسبت به دانشگاه تمدن‌ساز، جهان‌بینی‌ها و ایدئولوژی‌های حاکم بر جامعه.</p>	<p>بهسازی وظایف</p>
<p>ناکارآمدی دانشگاهها، شکل‌گیری ناقص دانشگاهها، وابسته بودن دانشگاهها به خارج.</p>	<p>ارتقای کارکرد دانشگاهها</p>
<p>توجه به بافت جمعیتی کشور، توجه به میزان و چگونگی بافت جمعیت (پیری و جوانی جمعیت)، توجه به نیازهای هر منطقه به علم و فناوری، توجه به نیازهای علوم انسانی در هر منطقه، نحوه آمایش سرزمینی، توجه به صنعت، توجه به پیشینه علمی کشور.</p>	<p>ظرفیت‌سازی</p>
<p>تهیه امکانات و تسهیلات فیزیکی و اقتصادی، فضای مناسب برای تحقیق و پژوهش، فراهم ساختن زیرساختهای مادی و انسانی، بودجه کافی، تقویت بودجه‌های پژوهشی، سرمایه‌گذاری مناسب، تدوین سیاستهای تشویقی و اهرمهای مختلف مدیریتی جهت ایجاد انگیزش و تشویق، تمرکز بر نیروی متعهد.</p>	<p>تأمین زیرساختهای مادی و انسانی</p>
<p>تربیت مدیران و عوامل اجرایی در حوزه‌های مختلف سخت‌افزاری و نرم‌افزاری، شایسته‌سالاری در همه سطوح مدیریتی، رهبری الهام‌بخش، افزایش سطح مسئولیت‌پذیری کارکنان و دانشجویان، آماده‌سازی ذهن‌ها، استقلال در حوزه‌های مالی و تصمیم‌سازی، تلاش برای تصویرسازی ذهنی جوانان از تمدن‌سازی.</p>	<p>توسعه منابع انسانی</p>
<p>توجه به دستاوردهای علمی اندیشمندان ایران، پیشینه تاریخی ملت ایران، بالندگی تاریخی، ظرفیت تاریخی - علمی ایرانیان قبل و بعد از اسلام، استعداد ایرانیان، تدوین قوانین و هنجارهای تمدن‌محور، مستقر شدن تدریجی اندیشه تمدن‌سازی، تقویت هویت ملی و نهادینه‌سازی ارزشهای اسلامی، الگوبرداری درست اسلامی، احساس یک نیاز عمیق اجتماعی به مؤلفه‌های یک تمدن، فضیلت‌محور بودن ملت ایران.</p>	<p>هویت ملی</p>
<p>برنامه‌ریزی استراتژیک، داشتن انسجام درونی و بیرونی، هدف‌گذاری مشترک ارگانها، پایداری نظام آموزشی.</p>	<p>چشم‌انداز مشترک</p>
<p>روابط عمیق داخلی و خارجی، به‌روز بودن دانشگاهها، نبود خفقان، نبود محدودیتهای جذب اخلاقی و دینی، احاطه داشتن به مسائل روز، دسترسی به اسناد علمی کشورهای دیگر، تفکر انتقادی، آزادی بیان، هزینه‌کرد ثروت در جهت علم.</p>	<p>مرجعیت علمی</p>

طراحی الگوی دانشگاه تمدن‌ساز در نظام آموزش عالی... ۲۱

<p>تبلیغ رسانه‌ها، توجه ویژه دولت به دانشگاهها، توجه مثبت خانواده‌ها به علم‌آموزی، توجه رسالت دانشگاهها از سوی مردم، توجه درست متولیان کشور به رسالت دانشگاه تمدن‌ساز، توجه ارگانهای مردم‌نهاد واقف به رسالت دانشگاه تمدن‌ساز، داشتن درک درست از تمدن و تمدن‌سازی، وجود دانشمندان ایرانی در دانشگاههای مختلف جهان، فهم نظام علمی.</p>	<p>تکریم علم و عالم</p>
<p>توجه به ژن ایرانی، توجه به بافت فکری جمعیت ایرانی به عنوان بافت الگوی نمونه، داشتن تمدن کهن ایرانی، جذابیتهای حوزه‌های گردشگری و تمدنی ایران برای جذب نخبگان.</p>	<p>افتخارات تمدن ایرانی</p>
<p>ساختار سیاسی، سنتهای اجتماعی، ساختار اقتصادی، حکومتها، منافع سیاسی فرد، محدودیتهای منابع انسانی، وجود تشکلهای وابسته به قدرت، کارشکنی، مسائل حاشیه‌ای، قانون‌گرایی، شرایط جهانی، پذیرندگی فرهنگ.</p>	<p>نظام‌سازی صحیح</p>
<p>ناتوانی‌های در برنامه‌ریزی‌های درست و منطقی، ضعف نظارت دقیق، عدم توجه به ارزیابی عملکردهای منطبق با اهداف تعیین شده.</p>	<p>نظام ارزشیابی</p>
<p>نگاه فراملیتی به دانشگاهها، مکلف کردن دانشگاهها به ارائه طرحهای فراملیتی، شرکت در نشستهای علمی، برگزاری سمینارهایی در جهت موضوع، ارتباط علمی و فرهنگی با دانشگاههای دیگر، تعامل سازنده، وجود چشم‌انداز، تصویب قانون مدون در سطح کلان، تقویت مشارکت و همکاری گروههای مختلف، جذب حداکثری افراد، سوق مدیریت دولتی به مدیریت علمی، امکان تقویت قطبهای مختلف دانشگاهی، برگزاری دوره‌های آموزشی با مراکز معتبر.</p>	<p>دیپلماسی علمی</p>
<p>تقویت آزمایشگاهها، تقویت امکانات آموزشی.</p>	<p>توسعه فناوری</p>
<p>تقویت حوزه پژوهشی، تقویت رشته‌ها با تاکید بر عناوین بین‌رشته‌ای، تقویت علم‌سازی، آموزشی و پژوهشی کردن دانشگاهها، تقویت توان علمی، تقویت شایسته‌محوری، طراحی دوره‌های تخصصی مبتنی بر نیاز صنعت.</p>	<p>ارتقای کارآمدی پژوهشی</p>
<p>برنامه‌ریزی مسیر ترقی دانشجویان، ارتباط بین خواننده‌های دانشجو و آینده شغلی، ابعاد تربیتی درست، برنامه‌ریزی منابع انسانی در ابعاد کارکنان و هیئت علمی و دانشجویان، القای حس تمدن‌سازی در دانشجویان.</p>	<p>برنامه‌ریزی صحیح</p>
<p>تطبیق دانشگاه با نیازهای جامعه، ارتباط مؤثر با دانشگاه، توجه به واکنشهای سطح جامعه نسبت به دانشگاه، ارتباط دانشگاه و صنعت.</p>	<p>ارتباط دانشگاه و صنعت</p>
<p>برداشتن موانع در مسیر دانشگاه، متناسب‌سازی قوانین و مقررات با ساختار دانشگاه، اصلاح ساختار دانشگاه برای تمدن‌سازی، استقرار هر کس در جای مناسب، اصلاح فرایندهای اجرایی، متناسب‌سازی مشاغل با شاغلین، پرهیز از سیاست‌زدگی در انتخاب مدیران، جلوگیری از نقشهای سیاسی صرف، به چالش کشیدن دانش توسط استاد و دانشجو، اصلاح سرفصلهای دروس ارشد و دکتری،</p>	<p>ساختارهای منعطف</p>

اصلاح آیین‌نامه‌های علمی اساتید، تغییر محتوا متناسب با تمدن‌سازی، تغییر روش، ارجح بودن علم بر مسائل سیاسی، تحقق تمدن‌سازی بر محوریت اصول و ارزشهای اسلامی.	
همراهی با افکار عمومی، رفع خوانشهای شخصی، حل اختلاف نظرها، فضای دموکراسی، مدیریت صحیح در آموزش عالی، طرح آرا و انظار.	مدیریت تعارض
داشتن تفکر کل‌نگری نسبت به دانشگاه، فرایندی در نظر گرفتن تمدن‌سازی.	تفکر سیستمی
رشد و توسعه منطقه‌ای و محلی، افزایش تأثیرگذاری دانشگاه در منطقه، بینش تجاری، تسهیلگری توسعه، بهره‌وری بالا، بارورکننده جامعه، توفیق در اشتغال‌زایی برای دانشجویان خود، عملی کردن آموخته‌ها، حرکت به سمت کیفیت‌گرایی، ایجاد ارکان توسعه پایدار، کارآمدی، توجه به نوآوری‌های مهم در زندگی، رفاه، افزایش تولیدات علمی، توسعه جامعه از طریق افراد متخصص.	اشتغال‌آفرینی
رشد و تعالی فرهنگ، ایجاد فرهنگ، متعالی شدن، ایجاد رشد و بالندگی، ابعاد تربیتی درست، پرورشگاه انسانهای تمدن‌ساز، تربیت نیروهای هم‌تراز، تقویت فرهنگ تعامل و همکاری، حفظ حقوق و کرامت و حرمت افراد، ایجاد ساختار و قواعد مدنی.	ترویج الگوی فضائل
خروجی‌های علمی خیره‌کننده، ترویج روحیه جهاد علمی، توسعه علمی، تولیدکننده ایده، نخبه‌پرور.	تشکیل حکومت دانایی‌محور

طراحی مدل مفهومی تحقیق

ه) بحث و نتیجه گیری

یکی از مسائل مهم جامعه بشری، مسئله فرهنگ و تمدن است. فرهنگ و تمدن که در حقیقت چیزی جز برنامه و برنامه ریزی منظم برای رشد و تکامل انسان برای دستیابی به سعادت ابدی نیست، همواره مورد توجه اکثر ملل جهان بوده است. شالوده اصلی تمدن، پیش از آنکه مبتنی بر صنعت و فناوری علم باشد، بر فرهنگ انسانی و کمال فکری است. با تأکید بر نقش آموزش و پرورش در تربیت نیروی انسانی جامعه و نقش اساسی آن در روند توسعه ملی مردم جامعه، انتظار می رود نظامهای آموزشی، به ویژه نظام آموزش عالی، به طور خاص به توسعه همه جانبه کمک کنند. در صورتی که نظام آموزش عالی توانایی پاسخگویی به نیازهای جامعه و دانشجویان را در زمینه آموزش و پرورش نیروی انسانی، خدمات پژوهشی و مشاوره ای داشته باشد، امکان رشد و تعالی و انطباق با تغییرات عظیم علمی، فناوری و

محیطی را فراهم می‌کند. آنگاه به عنوان یک سیستم پویا و مؤثر، قادر به ایجاد تمدن در عرصه متحول امروزی خواهد بود. موفقیت نظام آموزش عالی در آینده، به توانایی آنها در پاسخگویی به تغییرات و تحولات بستگی دارد. بنابراین، برای شناخت و رفع نیازهای آینده، لازم است دولتمردان و سیاستگذاران نظام آموزش عالی، تغییرات عمیق و گسترده‌ای در رسالت و اهداف خود ایجاد کنند و دانشگاه را با شیوه‌های جدید و متفاوت از گذشته اداره کنند.

عوامل شناسایی شده مؤثر بر شکل‌گیری مؤلفه‌های دانشگاه تمدن‌ساز در نظام آموزش عالی ایران، به طور کلی در قالب عوامل محیطی، شرایط زمینه‌ای، شرایط مداخله‌گر، عوامل راهبردی و پیامدها دسته‌بندی می‌شوند. به منظور درک بهتر عوامل مؤثر بر شکل‌گیری دانشگاه تمدن‌ساز در نظام آموزش عالی ایران و ارائه تصویری مناسب از کیفیت روابط بین عوامل شناسایی شده، روابط بین این عوامل در قالب یک مدل پارادایمی ارائه شده است. پدیده محوری در این مدل، شناسایی مؤلفه‌های دانشگاه تمدن‌ساز است. پدیده محوری، مقوله‌ای محوری است که شکل‌گیری آن متأثر از چند دسته از عواملی است که توسط مصاحبه‌شوندگان شناسایی شده و سپس از فرایندهای تحلیل کیفی در قالب عوامل تأثیرگذار شکل گرفته‌اند. برای شکل‌گیری فرایند دانشگاه تمدن‌ساز در جامعه، هر کدام از نیروها و کارکنان سازمانها، از عوامل علی و مهم‌ترین شرط برای تحقق پدیده محوری است.

فقدان عوامل علی، شکل‌گیری و تأثیرگذاری عوامل دیگر، مانند راهبردها و بسترها را غیر ممکن و غیر قابل درک می‌کند. برای مثال، نبود احساس ضرورت تمدن‌سازی، یک عامل علی اصلی و مهم در فرایند شکل‌گیری دانشگاه تمدن‌ساز است که بدون وجود آن، دیپلماسی علمی یا ارتباط صنعت و دانشگاه به عنوان یک عامل راهبردی، تأثیر چندانی بر شکل‌گیری دانشگاه تمدن‌ساز نخواهد داشت. بر اساس الگوی پارادایم استخراج شده در این تحقیق، عوامل علی و راهبردی با در نظر گرفتن عوامل مداخله‌گر و بنیادی که پیامدهایی نیز در پی خواهد داشت، منجر به شکل‌گیری دانشگاه تمدن‌ساز خواهد شد. در این راستا، سیاه‌پوش (۱۳۸۹) بیان می‌کند که اگر بنا باشد در ضروریات تأسیس تمدن، مکانی فراگیر برای تفکر و تعقل در ارتباط با جامعه قائل باشیم که وظیفه یا نقش تعامل با کل جامعه را به لحاظ فرهنگی و تعلیم و تربیت عهده‌دار باشد، آن مکان که نام آن هر چه می‌خواهد باشد، باید برای انجام این وظیفه خطیر، از سرشت و جوهره‌ای برخوردار باشد تا قادر به انجام وظیفه‌اش شود. همچنین، دانیل بل در اظهار اندیشه‌های خود از جامعه صنعتی، دانشگاه را یک نهاد

طراحی الگوی دانشگاه تمدن‌ساز در نظام آموزش عالی... ♦ ۲۵

«مددکار جامعه‌امروزی»، که «در ساختار کمکی» خود به عنوان یک نظام تجلی می‌نماید، معرفی می‌کند. (صالحی و ذاکر، ۱۳۸۳)

بر اساس یافته‌های حاصل از این پژوهش، اغلب خبرگان در حوزه دانشگاهی به این موضوع اعتقاد و تأکید دارند که دیپلماسی علمی و برنامه‌ریزی صحیح و همچنین ارتباط صنعت و دانشگاه می‌تواند در تربیت افراد کارآزموده بسیار مؤثر باشد. علاوه بر عوامل گفته‌شده، عواملی از جمله: توسعه فناوری، ارتقای کارآمدی پژوهشی، تفکر سیستمی، ساختار منعطف و مدیریت تعارض، مهم‌ترین نکاتی بودند که صاحب‌نظران بر آنها تأکید داشتند که می‌توانند در شکل‌گیری دانشگاه تمدن‌ساز مؤثر باشند. این موضوع با تحقیقات سیاه‌پوش (۱۳۸۹) و فضل‌اللهی قمشی و همکاران (۱۳۹۹) در یک راستا می‌باشد. همان‌طور که بیان می‌شود که دانشگاه مرکز توسعه، ارتقای دانش و مولد اندیشه و دانشگاهی است که تمدن می‌سازد؛ دانشگاه باید جامعه‌ای را برای بسیج عقلانی و علمی آماده کند تا با فقر فکری، مقابله و فضا را برای بحث‌های فکری مهیا کند.

بر اساس نتایج حاصل از مصاحبه‌های کیفی، صاحب‌نظران نظام آموزش عالی بر این نکته توافق داشتند که تأمین زیرساخت‌های مادی و انسانی، ظرفیت‌سازی صحیح، توسعه منابع انسانی، هویت ملی، چشم‌انداز مشترک و مرجعیت علمی، می‌توانند بستر لازم را برای توسعه و تقویت افراد و به تبع، تشکیل دانشگاه تمدن‌ساز فراهم آورند. توجه سیاستگذاران و مسئولان و دست‌اندرکاران به این موارد، زمینه‌ساز فرایندی است که منجر به تشکیل یک دانشگاه تمدن‌ساز می‌شود. در این راستا، میرزالی و همکاران (۱۳۹۹) بیان می‌کنند از آنجا که امور مادی در ایجاد بسترهای مادی و معنوی و شکوفایی کشور نقش اساسی دارند، توجه به امور اقتصادی به عنوان ابزار کارآمد، مورد تأکید نظریه‌های اسلامی است (موسی‌پور و تردست، ۱۳۹۹)؛ از طرف دیگر، خدایی و همکاران (۱۳۹۵) بیان می‌دارند که برای شکل‌گیری یک تمدن، به عناصر متعددی از جمله: وحدت، استقلال در حوزه‌های مالی و تصمیم‌گیری و انسجام درونی و بیرونی نیاز است.

در فرایند شکل‌گیری دانشگاه تمدن‌ساز، عواملی همچون: تکریم علم و عالم، افتخارات تمدن ایرانی، نظام‌سازی و نظام ارزشیابی، از شرایطی‌اند که وجود آنها شکل‌گیری پدیده را تسهیل می‌کند. در این راستا، فرمی‌هنی و همکاران بیان می‌کنند که مداخله‌کننده‌هایی مانند کرامت‌مداری، قانون‌گرایی، نظام‌سازی، عقل‌گرایی و جوان‌پروری، بر شکل‌گیری دانشگاه تمدن‌ساز مؤثرند؛ همچنین عنوان می‌کند که قانون‌مداری لازمه تمدن‌سازی است؛ زیرا افراد

با درک درست از قانون و نقش آن، از حدود خود تجاوز نمی کنند و یک نظام ارزشیابی درست را به کار می برند و همچنین برای یک نظام سازی صحیح، باید قانونی ایجاد شود که در راستای جهت دادن به اوضاع باشد.

مصاحبه شونده‌گان در این تحقیق، بر این نکته تأکید داشتند که کشوری که در راستای تشکیل حکومت دانی محور قدم برمی دارد، افرادی را پرورش می دهد که نسبت به افراد سایر ملتها دارای توان بیشتری برای تمدن سازی اند. پس از مهیا کردن شرایط برای دانی محور بودن، می توان فضائل را مورد توجه قرار داد. اشتغال آفرینی نیز پیامد دیگری است که با تشکیل دانشگاه تمدن ساز می توان به آن دست یافت.

پیشنهاها

- دانشگاهها به مقوله آموزش و پژوهش توجه داشته باشند و برای دستیابی به تمدن سازی نظام آموزش عالی، به دانشگاهها و رسالت و کارکرد آنها توجه بیشتری داشته باشند و از برنامه های راهبردی برای اعمال تولید علم استفاده کنند. همچنین مدیران و دست اندرکاران نظام آموزش عالی را به گونه ای تربیت کنند که بتوانند با دیدی کلان بر موضوع تمدن متمرکز شوند و نظام آموزش عالی با ایجاد برنامه های دقیق برای گسترش توانمندی های مدیران، امکان آموزش را فراهم کند.
- دانشگاهها به تغییر رویکرد ارزیابی ها از درون داد محوری به برون داد محوری روی آورند؛ به طوری که درون دادها مانند پذیرش دانشجویان، جذب هیئت علمی و تدوین برنامه ها، به مؤسسات آموزش عالی و پژوهشی سپرده شوند و بر کیفیت برون دادها، مانند دانش آموختگان و کیفیت پژوهشها و خدمات تمرکز کنند.
- با توجه به تغییر عملکرد دانشگاهها در عصر جدید و اینکه دانشگاهها به عنوان تأمین کننده رشد اقتصادی، مسئولیت بیشتری در تبدیل دستاوردهای پژوهشی خود دارند؛ برای تجاری سازی تحقیقات دانشگاهی، با ارائه پیشنهادهایی از جمله: تصویب و اجرای قوانین مرتبط با اندیشه های فکری در نهادهای قانون گذاری، ایجاد مراکز رشد دانشگاهی، حمایت از تأسیس شرکتهای دانش بنیان منشعب از دانشگاه برای عملیاتی شدن پروژه ها و نظارت بر نیازهای بازار و همچنین هدایت تحقیقات در راستای نیازهای جامعه تلاش شود.
- با توجه به اینکه امروزه همکاری های علمی و دانشگاهی در سطح بین المللی به یکی از ابزارهای کشورها برای پیشبرد سیاست خارجی تبدیل شده است و افزایش مبادلات

طراحی الگوی دانشگاه تمدن ساز در نظام آموزش عالی... ♦ ۲۷

علمی می‌تواند به طور مستقیم و غیر مستقیم، نتایج قابل توجهی داشته باشد؛ برای افزایش تبادلات علمی و دانشگاهی در سطح بین‌المللی و تخصیص منابع لازم برای پیشبرد این مبادلات، تصمیمات و اقداماتی در سطوح داخلی و خارجی اتخاذ شود. تبادل استاد و دانشجو با دانشگاه‌های خارجی به منظور ایجاد فرصت‌های مطالعاتی و انجام تحقیقات مشترک با دانشگاه‌های خارجی و اعطای بورسیه، از جمله پیشنهادها در این زمینه است.

- با توجه به اینکه در فرایند شکل‌گیری دانشگاه تمدن‌ساز، توسعه فناوری اهمیت فراوانی دارد؛ به ساختارهای پشتیبان توسعه فناوری، نظیر مراکز انتقال و توسعه فناوری ناحیه‌ای، منطقه‌ای، مراکز رشد، پارک‌های علمی تحقیقاتی و ... توجه ویژه‌ای مبذول شود.
- با توجه به اهمیت نقش توانمندسازی افراد؛ روشی مناسب برای یادگیری نیروی انسانی با بهره‌گیری از فناوری‌های جدید، استفاده صحیح از مهارت‌ها، آموزش و یادگیری به موقع، توجه به افکار خلاقانه و اندیشه‌های نوآورانه به عمل آید.
- با توجه به ارتباط صنعت و دانشگاه، امکان حضور اعضای هیئت علمی در صنایع فراهم شود تا با شناخت صنایع و مشکلات آنها، تحقیقات خود را به سمت رفع مشکلات آنها سوق دهند و صنایع نیز در این مدت از مشاوره آنها بهره ببرند.
- دانشگاه‌ها ساختار سازمانی خود را به ساختاری انعطاف‌پذیر و غیر متمرکز تغییر دهند. مؤسسات آموزش عالی باید بر آموزش و ارتقای مهارت‌های دانشجویان تمرکز و آنان را برای ورود به بازار کار و انجام فعالیتهای تمدنی آماده کنند.

پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی
پرتال جامع علوم انسانی

منابع

- آدمی ابرقویی، علی (۱۳۸۷). **درآمدی بر دانشگاه تمدن‌ساز اسلامی؛ بایسته‌های نظری**. با مقدمه محمدباقر خرمشاد. تهران: دفتر برنامه و مطالعات فرهنگی وزارت علوم، تحقیقات و فناوری.
- آدمی ابرقویی، علی، صادق آبسالان و مهدی خضریان (۱۳۹۰). «**دانشگاه تمدن‌ساز، الگوی توسعه بومی و تعمیق همبستگی ملی**». مطالعات ملی، دوره دوازدهم، ش ۱: ۵۹-۲۹.
- احمدزاده، فاطمه و محسن ناظم بکایی (۱۳۹۷). «**نقش و جایگاه اقتصاد مقاومتی در تحقق تمدن نوین اسلامی**». چهارمین همایش ملی تمدن نوین اسلامی.
- الیاسی، علی اصغر؛ محمد صالحی و رضا یوسفی (۱۳۹۷). «**شناسایی و رتبه‌بندی ابعاد دانشگاه کارآفرین (دانشگاه نسل سوم) در دانشگاه فنی و حرفه‌ای**». نوآوری‌های مدیریت آموزشی، دوره سیزدهم، ش ۳ (پیاپی ۵۱): ۱۱۴-۹۵.
- بازرگان هرندی، عباس (۱۳۸۷). «**روش تحقیق آمیخته: رویکردی برتر برای مطالعات مدیریت**». دانش مدیریت، دوره بیست و یکم، ش ۴: ۳۶-۱۹.
- بهزادی، نازنین؛ سید مصطفی رضوی و سید رسول حسینی (۱۳۹۳). «**طراحی الگوی مفهومی دانشگاه کارآفرین؛ با رویکرد کارآفرینی سازمانی**». توسعه کارآفرینی، دوره هفتم، ش ۴ (پیاپی ۲۶): ۷۱۳-۶۹۷.
- پهلوان، چنگیز (۱۳۹۰). **فرهنگ‌شناسی: گفتارهایی درباره فرهنگ و تمدن**. تهران: قطره، چ سوم.
- پهلوان، چنگیز (۱۳۸۸). **فرهنگ و تمدن**. تهران: نی.
- پیروزمند، علیرضا (۱۳۹۳). **مبانی و الگوی مهندسی فرهنگی**. تمدن نوین اسلامی.
- جمشیدی، مهدی (۱۳۹۳). «**تمدن اسلامی باید انسان‌گرا باشد/ تلازم اقتدارپایی با تمدن‌پردازی**». علوم انسانی اسلامی صدر، ش ۱۲-۱۱.
- خدایی، ابراهیم؛ رضا محمدی و طاهره ظفری‌پور (۱۳۹۵). «**مقدمه‌ای بر طراحی الگوی دانشگاه تمدن‌ساز**». کنگره ملی آموزش عالی ایران. تهران.

طراحی الگوی دانشگاه تمدن‌ساز در نظام آموزش عالی... ۲۹

- خرم، سید علی (۱۳۸۶). **روزنامه ایران**. ش ۳۸۲۷.
- خرمشاد، محمدباقر و علی آدمی (۱۳۸۸). «انقلاب اسلامی، انقلاب تمدن‌ساز؛ دانشگاه ایرانی، دانشگاه تمدن‌ساز». *تحقیقات فرهنگی ایران*، دوره دوم، ش ۲ (پیاپی ۶): ۱۸۸-۱۶۱.
- خشوعی، مهدیه سادات (۱۳۹۳). «**راهکارهای ایجاد دانشگاه تمدن‌ساز اسلامی: عامل احیا و تقویت تمدن اسلامی**». *مشمین همایش بین‌المللی پژوهش‌های قرآنی*.
- دورانت، ویلیام جیمز و آریل دورانت (۱۳۸۴). **درآمدی بر تاریخ تمدن و درسهای تاریخ**. ترجمه احمد بطحایی و خشایار دیهیمی. تهران: علمی و فرهنگی.
- زمانی، مصطفی (۱۳۴۸). **اسلام و تمدن جدید**. تهران: کتابخانه صدر.
- زهری، حسن (۱۳۹۰). «**بیداری اسلامی و احیای تمدن اسلامی - ایرانی**». *مطالعات روابط فرهنگی بین‌الملل* (ویژه‌نامه نهمین هم‌اندیشی نمایندگان فرهنگیان ج.ا. ایران در خارج از کشور)، ش ۲: ۳۱-۲۴.
- سرپرست سادات، سید ابراهیم (۱۳۹۲). «**ظرفیت‌سنجی نظامهای اندیشگی ایران در تمدن‌سازی**». *امنیت پژوهی*، ش ۴۲: ۴۵-۷.
- سعید، ادوارد (۱۳۸۵). **برخورد تمدنها؛ اسلام و غرب**. ترجمه عبدالرحیم گواهی. تهران: دفتر نشر فرهنگ اسلامی، چ دوم.
- شریعتی، علی (۱۳۶۷). **تاریخ تمدن**. تهران: قلم.
- عرب‌پور، امیرحسین (۱۳۹۹). **نقش دیپلماسی اقتصادی در تحقق تمدن نوین اسلامی**. تهران: اندیشکده دیپلماسی اقتصادی.
- عقیقی، منصوره و محمدحسین سلیمی (۱۳۸۸). «**مدل استراتژیک چهاروجهی صنعت و دانشگاه برای توسعه همکاری‌های مشترک در جنبش نرم‌افزاری**». *آموزش مهندسی ایران*، ش ۴۲: ۱۳۶-۱۲۱.
- فراستخواه، مقصود و صادق آبسالان (۱۳۹۶). «**اسلامی شدن دانشگاه در ایران بعد از انقلاب، فراتحلیلی از پژوهشها**». *مطالعات معرفتی در دانشگاه اسلامی*، سال بیست و یکم، ش ۴: ۴۹۸-۴۷۰.

- فرجی ارمکی، اکبر (۱۳۸۶). «رسالت و نقش دانشگاه اسلامی در تمدن‌سازی و تولید علم دینی». *مطالعات معرفتی در دانشگاه اسلامی*، ش ۴ (پیاپی ۳۶): ۸۰-۶۴.
- فوزی، یحیی و محمودرضا صنم‌زاده (۱۳۹۱). «تمدن اسلامی از دیدگاه امام خمینی». *فرهنگ و تمدن اسلامی*، سال سوم، ش ۹: ۴۰-۷.
- کمالی اردکانی، علی‌اکبر (۱۳۸۶). *بررسی و نقد مبانی سکولاریسم*. تهران: پژوهشکده مطالعات فرهنگی و اجتماعی؛ دانشگاه امام صادق (ع).
- لوکاس، هنری استیون (۱۳۸۲). *تاریخ تمدن: از کهن‌ترین روزگار تا سدهٔ ما*، جلد ۱. ترجمهٔ عبدالحسین آذرننگ. تهران: سخن.
- مرکز اطلاعات و مدارک علمی ایران (۱۳۷۶). *فرهنگ علوم سیاسی*. تهران: مرکز اطلاعات و اسناد علمی ایران.
- مروّتی، سهراب (۱۳۷۶). «از دانشگاه تا دانشگاه اسلامی». *مطالعات معرفتی در دانشگاه اسلامی*، ش ۳: ۱۱۲-۱۰۹.
- موسی‌پور، سید حسین و علی تردست (۱۳۹۹). «نقش اقتصاد مقاومتی در تمدن نوین اسلامی (با تکیه بر دیدگاه مقام معظم رهبری)». *سومین همایش ملی پژوهش‌های قرآنی*.
- میرزالو، تیمورعلی و محدثه دولتی (۱۳۹۹). «نقش اقتصاد مقاومتی در تحقق تمدن نوین اسلامی». *جغرافیا و روابط انسانی*، دورهٔ دوم، ش ۳ (پیاپی ۱۱): ۱۱۹-۹۶.
- میرزا محمدی، محمدحسن و علی صحبت‌لو (۱۳۸۶). «اهداف دانشگاه اسلامی». *مطالعات معرفتی در دانشگاه اسلامی*، سال یازدهم، ش ۱: ۱۹-۴.
- همتی، همایون (۱۳۹۰). «رابطه دین و تمدن». *مطالعات روابط فرهنگی بین‌الملل (ویژه‌نامه)*، ش ۱: ۳۹-۲۹.
- یمنی دوزی، محمد و عیسی ثمری (۱۳۸۹). «تصویر دانشجویان از دانشگاه پیام نور و کارکردهای آن (مطالعهٔ موردی: دانشگاه پیام نور مرکز تهران)». *آموزش عالی ایران*، سال سوم، ش ۳: ۱-۳.
- Alam, G.M. (2019). "Quality assurance for private universities in Bangladesh: a quest for specialised institutional governance,

- management and regulatory mechanism".** *International Journal of Comparative Education and Development*, Vol. 22, No. 1: 1-15.
- Ardito, L.; A. Ferraris, A.M. Petruzzelli, S. Bresciani & M. Del Giudice (2019). **"The role of universities in the knowledge management of smart city projects"**. *Technol. Forecast. Soc. Change*, 142: 312-321.
 - Asyafah, A. (2014). **"The Method of Tadabur Qur'an: What Are the Student Views?"**. *International Education Studies*; Vol. 7, No. 6.
 - Clayton, P.; M. Feldman & N. Lowe (2018). **"Behind the scenes: intermediary organizations that facilitate science commercialization through entrepreneurship"**. *Acad. Manag. Perspect*, 32: 104-124.
 - Cloete, N.; I. Bunting & P. Maassen (2015). **"Research universities in Africa: An empirical overview of eight flagship universities"**.
 - El-Agez, T.M.; S.A. Taya & A. Afghjani (2016). **"Research Article Characterization of PVK Polymeric Material Using Rotating Polarizer and Analyzer Ellipsometer with a Speed Ratio 1: 1 Anas A. Alkanoo Department of Physics, Islamic University of Gaza"**. *Gaza, Palestinian Authority. Science*, 35(1).
 - Fox, J. (2004). **Religion civilization and civilwar: 1945 through the new millennium**, Lexington books, lanham MD.
 - Guerrero, M. & D. Urbano (2012). **"The development of an entrepreneurial university"**. *The Journal of technology transfer*, 37(1): 43-74.
 - Guerrero, M.; D. Urbano & A. Fayolle (2016). **"Entrepreneurial activity and regional competitiveness: evidence from European entrepreneurial universities"**. *J. Technol. Transfer*, 41: 105-131.
 - Hasan, M.I.; T.W. Murtini S.R. Sari (2015). **"The Application of Sustainable Architecture in Islamic University"**. *Advances in Environmental Biology*, 9(23): 27-30.
 - Ivarsson, I. & C.G. Alvstam (2017). **"New technology development by Swedish MNEs in emerging markets: the role of co-location of R&D and production"**. *Asian Bus. Manag.*, 16: 92-116.
 - Kalar, B. & B. Antoncic (2015). **"The entrepreneurial university, academic activities and technology and knowledge transfer in four European countries"**. *Technovation*, Vol. 36/37: 1-11.
 - Kazoleas, D.; Y. Kim & M. Anne (2001). **"Institutional Image: a Case Study Corporate Communications"**. No. 6: 205-216.
 - Kitjaroonchai, N. & E. Hungyo (2019). **"The Relationship between Students' Involvement in Moral and Religious Activities and their Academic Achievement at a Faith-based Institution: Evidence from Thailand"**. *Human behaviour, development and society*, 16: 118-130.
 - Klofsten, M.; A. Fayolle, M. Guerrero, S. Mian, D. Urbano & M. Wright (2018). **"The entrepreneurial university as driver for economic growth and social change-Key strategic challenges"**. *Technol Forecast Soc Change*, 1: 141-149.
 - Levy, D.C. (2018). **"Global private higher education: an empirical profile of its size and geographical shape"**. *Higher Education*, Vol. 76, No. 4: 7

- Marginson, S. (2019). “**Limitation of human capital theory**”. *Studies in Higher Education*, Vol. 44, No. 2: 287-301.
- Munyambu, B.G. & M. Ragui (2018). **Strategic Recruitment and Selection and Growth of Faith Based Universities in Kenya**.
- Olaleye, S.; D. Ukpadi & E. Mogaji (2020). “**Public vs private universities in Nigeria: market dynamic s perspective**”. In: E. Mogaji, F. Maringe & R. Hinson (Eds). *Understanding the Higher Education Market in Africa*. Routledge Studies in Marketing, Oxfordshire, Routledge.
- Opatokun, K.A.; C.N. Hasim & S.S.S. Hassan (2013). "**Authentic leadership in higher learning institution- case-study-int a case study of international Islamic university Malaysia (IIUM)**". *International Journal of Leadership Studies*, 8(1): 49-66.
- Rinaldi, C.; A. Cavicchi, F. Spigarelli, L. Lacch`e & A. Rubens (2018). "**Universities and smart specialisation strategy**". *Int. J. Sustain. High. Educ.*, 19(1): 67-84.
- Singh, S.P. (2006). "**Globalization and Higher Education**". In: P/P.Arya; *Higher Education and Global Challenges; Systems and Opportunities*. New Delhi: Deep & Deep Publications PVT.LTD.
- Singh, D. & C. Stückelberger (2017). **Ethics in Higher Education: Values-driven Leaders for the Future**. Geneva: Globethics.net.
- Trencher, G.; M. Yarime, K.B. McCormick, C.N.H. Doll, S.B. Kraines (2014). "**Beyond the third mission: exploring the emerging university function of co-creation for sustainability**". *Sci. Public Policy*, 41, 11(2): 151-179.
- Adami Abarqau, Ali (2008). **An introduction to Islamic Civilizing University, theoretical requirements**. Introduction by Dr. Mohammad Baqer Khorramshad. Tehran: Office of Planning and Cultural Studies of the Ministry of Science, Research and Technology, 29. (In Persian)
- Adami Abarqau, Ali & et al. (2011). "**Tamadonsaz University, Indigenous model and deepening of national solidarity**". *National Studies*, Vol. 1: 29-59. (In Persian)
- Aghighi, M. & M.H. Salimi (2009). "**The foursquare implementation model and the University for focusing on motivational collaboration in the software movement**". *Iran Med Edu Soc.*, 12(42):121-136. (In Persian)
- Ahmadzadeh, Fatemeh & Mohsen Nazim Bokaei (2018). "**The role and position of resistance economy in the realization of modern Islamic civilization**". *The fourth national conference of modern Islamic civilization*. (In Persian)
- Arabpour, Amirhossein. (2020). **The role of economic diplomacy in the realization of modern Islamic civilization**. *Economic diplomacy think tank*. (In Persian)
- Bazargan, Abbas (2008). "**Mixed research method: a superior approach for management studies**". *Management Knowledge*, year 21, No. 4: 19-36. (In Persian)
- Behzadi, N.; S.M. Razavi & S.R. Hosseini (2014). "**Designing a Conceptual Model for an Entrepreneurial University; Using**

- Corporate Entrepreneurship Approach".** *Journal of Entrepreneurship Development*, 7, 4(26): 697-713.
- Center for information and scientific documents of Iran (1997). **Political science culture.** Tehran: Center for Information and Scientific Documents of Iran. (In Persian)
 - Durant, Viliam J. & Ariel Durant (2005). **An introduction to the history of civilization.** Translated by: Ahmad Bathai & Khashayar Deyhimi. Tehran: Scientific and Cultural Publications. (In Persian)
 - Elyasi, A.; M. Salehi & R. Yousefi (2018). **"Identifying and Ranking the Dimensions of Entrepreneur University (Third. Generation University) in Technical and Vocational University"**. *Journal of Educational Management Innovation*, 13Th, 3(51): 95-114.
 - Faraji Armaki, Akbar (2007). **"Mission and role of Islamic University in civilization building and production of religious science"**. *Epistemological studies in Islamic University*, Vol. 36: 64-80. (In Persian)
 - Farastkhah, Maqsood & Sadegh Absalan (2017). **"Islamization of universities in Iran after the revolution, a meta-analysis of researches"**. *Epistemological studies in Islamic universities*, 21st year, Vol. 4: 470-498. (In Persian)
 - Fouzi, Yahya & Mohammadreza Sanamzadeh (2012). **"Islamic civilization from Imam Khomeini's point of view"**. *Islamic culture and civilization*. Year 3, No. 9: 7-40.
 - Hemmati, Homayoun (2011). **"The relationship between religion and civilization"**. *Cultural relations magazine*, No. 1: 29-39. (In Persian)
 - Jamshidi, Mehdi (2013). **"Islamic civilization must be humanistic/ the combination of seeking authority with civilization"**. *Sadra Islamic humanities*, No. 11-12. (In Persian)
 - Kamali Ardakani, Ali Akbar (2007). **Examination and criticism of the foundations of secularism.** Tehran: Research Institute of Cultural and Social Studies; Imam Sadiq University (AS). (In Persian)
 - Khodayi, Ebrahim & et al. (2016). **"An Introduction to the design of Tamdansaz University model"**. *National Congress of Higher Education of Iran*. Tehran. (In Persian)
 - Khorram, Seyyed Ali (2007). **Iran newspaper**. 15: (December 12) No 3827. (In Persian)
 - Khorramshad, Mohammad Baqer & Ali Adami (2009). **"Islamic revolution, civilizing revolution; Iranian University, Civilization University"**. *Iranian Cultural Research Quarterly*, second Year, No. 2(6): 161-188. (In Persian)
 - Khoshoui, Mahdiah Sadat (2014). **"Solutions of the Islamic Civilizing University: A Factor of Revival and Strengthening of Islamic Civilization"**. *8th International Conference on Quranic Studies*. Tehran. (In Persian)
 - Lucas, Henry Steven (2003). **History of civilization from the most ancient times to our century.** Translated by: Abdul Hossein Azarang. Vol. 1. Tehran: Sokhan. (In Persian)

- Morovati, Sohrab (1997). "**From University to Islamic University**". *Epistemological Studies in Islamic University*, No. 3: 109-112. (In Persian)
- Mirza Mohammadi, Mohammad Hasan & Ali Sohbat Lo (2007). "**Objectives of Islamic University**". *Epistemological Studies in Islamic University*, Vol. 11, No 1: 4-19. (In Persian)
- Mirzalu, Timourali & Muhaddith Dolati (2020). "**The role of resistance economy in the realization of modern Islamic civilization**". *Geography and human relations*, second period, No. 3 (consecutive 11): 96-119.
- Musapour, Seyyed Hossein & Ali Tardast (2020). "**The role of resistance economy in modern Islamic civilization (based on the view of the Supreme Leader)**". *The third national conference of Quranic researches*.
- Pahlavan, Changiz (2011). **Cultural Studies: Speeches on Culture and Civilization**. Tehran: Drop. (In Persian)
- Pahlavan, Changiz (2009). **Culture and Civilization**. Tehran: Ney. (In Persian)
- Pirouzmand, Alireza (2014). **Foundations and Model of Cultural Engineering**. New Islamic civilization. (In Persian)
- Saeed, Edward (2006). **Clash of Civilizations - Islam and the West**. Translated by Abdol Rahim Govahi, Ch 2. Tehran: Farhang Islamic Publishing House. (In Persian)
- Sarparast Sadat, Sayyed Ebrahim (2013). "**Measuring the capacity of Iran's thought systems in civilization**". *Security Research Quarterly*, 42: 7-45. (In Persian)
- Shariati, Ali (1988). **History of Civilization**, Ch. 3. Tehran: Qalam. (In Persian)
- Yamani, Mohammad & Isa Samari (2010). "**The image of students from Payam Noor University and its functions (a case study of Payam Noor University in the center of Tehran)**". *Quarterly Journal of Higher Education Association of Iran*, Year 3, No. 3: 1-3. (In Persian)
- Zamani, Mustafa (1969). **Islam and New Civilization**. Tehran: Sadr Library. (In Persian)
- Zohari, Hassan (2011). "**Islamic Awakening and Revival of Islamic-Iranian Civilization**". *Special issue of the 9th Hamandishi, cultural representatives J.A. Iran abroad*, No. 2: 24-31. (In Persian)